

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Pavel Šandl

**Komentovaný překlad: Diego González Nieto – EL PONTIFICADO Y LA GUERRA
CIVIL CASTELLANA (1465–1468): LA BÚSQUEDA DE LA LEGITIMIDAD
PONTIFICIA**

Annotated translation: Diego González Nieto – EL PONTIFICADO Y LA GUERRA
CIVIL CASTELLANA (1465–1468): LA BÚSQUEDA DE LA LEGITIMIDAD PONTIFICIA

Studijní program *Mezikulturní komunikace: překlad a tlumočení – Španělština*

Praha 2023

Vedoucí práce: PhDr. Vanda Obdržálková, Ph.D.

Zadání

Zadaný text přeložte do češtiny a svůj překlad doplňte překladatelským komentářem v rozsahu min. 20 normostran. V komentáři nejprve celkově charakterizujte výchozí text: uveďte, s jakým cílem byl text napsán a jaké stylistické postupy autor volí k dosažení svého záměru. Dále popište, na jaké problémy jste v překladu narazil, a zdůvodněte použité překladatelské postupy a nezbytné posuny, které jste v překladu provedl na úrovni lexika, syntaxe a na stylistické rovině. Postupujte přitom od celkové koncepce svého překladu k dílčím řešením. Komentář opatřete bibliografickým soupisem použitých primárních i sekundárních zdrojů, včetně internetových.

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucí práce PhDr. Vandě Obdržákové, Ph.D. za odborné vedení, vstřícný přístup a cenné rady a připomínky, kterými mi při psaní této práce pomohla.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Čakově dne 6. 5. 2023

.....
Pavel Šandl

Abstrakt

Cíl této bakalářské práce je dvojitý: první část je překladem odborného historického článku *El Pontificado y la Guerra civil castellana (1465–1468): la búsqueda de la legitimidad pontificia*, jehož autorem je Diego González Nieto, ze španělštiny do češtiny. Druhou část tvoří analýza výchozího textu i vyhotoveného překladu, kde je popsáno fiktivní zadání překladu a provedena analýza komunikační situace a jednotlivých složek procesu překladu, jako jsou především textové faktory, lexikum a syntax, překladatelské postupy a posuny.

Klíčová slova: komentovaný překlad, analýza textu, překladatelské problémy, typologie překladatelských posunů, dějiny, Španělsko

Abstract

The aim of the bachelor's thesis is twofold: the first part is a translation of the academic historical article *El Pontificado y la Guerra civil castellana (1465–1468): la búsqueda de la legitimidad pontificia* by Diego González Nieto from Spanish into Czech; the second part is an analysis of both the source text and the translation. The analysis describes the communicative situation based on a hypothetical translation brief and focuses primarily on textual factors, vocabulary and syntax, translation methods, and shifts.

Key words: annotated translation, text analysis, translation problems, typology of translation shifts, history, Spain

Obsah

Úvod	1
1. Překlad	2
2. Komentář.....	16
2.1. Fiktivní překladatelská zakázka.....	16
2.2. Vnětextové faktory	16
2.2.1. Autor	17
2.2.2. Záměr autora	17
2.2.3. Médium a adresát.....	17
2.2.4. Místo a čas	18
2.3. Vnitrotextové faktory	18
2.3.1. Téma a obsah	18
2.3.2. Presupozice	19
2.3.3. Žánr, styl, syntax.....	19
2.3.4. Kompozice	20
2.3.5. Lexikum	21
2.4. Metoda překladu	22
2.5. Překladatelské problémy, postupy a posuny.....	23
2.5.1. Název a nadpisy	23
2.5.2. Konektory a návaznost vět.....	24
2.5.3. Pojmy	26
2.5.4. Slovosled, aktuální větné členění a pasivní konstrukce.....	29
2.5.5. Historizující styl.....	32
2.5.6. Eliminace redundancí a kondenzace	33
2.5.7. Citace, zkratky a typografická pravidla	35
2.5.8. Chyby v originále.....	35

3. Závěr	36
4. Bibliografie	37
4.1. Primární zdroj	37
4.2. Sekundární zdroje	37
5. Příloha	39

Úvod

Cílem této bakalářské práce je přeložit výchozí text ze španělštiny do češtiny a provést analýzu komunikační situace i jednotlivých textových faktorů. Zvoleným textem je odborný článek o kastilské občanské válce, který nese název *El Pontificado y la guerra civil castellana (1465–1468): la búsqueda de la legitimidad pontificia* a vyšel v roce 2018 v časopise *Ab initio*. První část práce tvoří samotný český překlad článku včetně abstraktu a poznámek pod čarou. Druhá, teoretická část nejprve definuje fiktivní zadání překladu, následně rozebírá problémy, které při překladu vyvstaly, a odůvodňuje zvolený způsob jejich řešení. Součástí teoretické části jsou i výňatky z pasáží, které nelze striktně považovat za překladatelské problémy, ale jsou z hlediska překladu zajímavé použitými postupy a ilustrují rozdíly mezi oběma jazyky.

Text jsem si zvolil, protože mám zájem o středověkou tematiku i historii obecně a fascinuje mě role katolické církve ve středověké společnosti. Z hlediska překladu je zajímavý především co se týče terminologie, hledání synonym a obměňování často se opakujících formulací.

1. Překlad

Pontifikát a kastilská občanská válka (1465–1468): Usilování o podporu papeže

Diego González Nieto

Magistr středověkých studií na Universidad Complutense de Madrid (UCM)

Abstrakt

Cílem tohoto článku je analyzovat prostředky, jež využívaly obě zneprátelené strany v Kastilii, aby získaly podporu papeže za účelem legitimizace svých nároků, dále zhodnotit, jak významnou roli získaná legitimita hrála, a popsat papežovo jednání během konfliktu.

Klíčová slova: pontifikát, Jindřich IV., konflikt, duchovenstvo, legitimita, Kastilie.

I. Úvod

Kastilská koruna zažila mezi lety 1465 a 1468 jednu z největších krizí za celý pozdní středověk. Jindřich IV. byl sesazen z trůnu významnou částí šlechty, která nebyla spokojena s jeho vládou, a tak za krále prohlásila 5. června 1465, při obřadu známém jako Fraška z Ávily, jeho nevlastního bratra Alfonse. Tato událost vedla ke krvavé občanské válce, do které se zapojili všichni političtí aktéři v království rozdělení na dva tábory: „alfonsovce“ a „jindřichovce“.¹ Protože ani jedna ze stran na počátku sporu neměla dostatečnou legitimitu, jejich stoupenci byli nuceni zoufale pátrat po důvodech, kterými by ospravedlnili vznesené nároky, a přitom v nejvyšší možné míře využili mj. odkazů na příčiny nábožensko-církevní.²

Jak už vysvětlil Nieto Soria, snahy legitimizovat různé politické alternativy v kontextu nástupnických a dynastických krizí byly výsledkem a důsledkem samotného dobového rozvoje politické kultury, z níž musely ospravedlňující argumenty nutně vycházet.³ V konfliktu se nutně využívala odůvodnění nábožensko-církevního původu, neboť politická ideologie měla

¹ Spor analyzuje María Dolores-Carmen MORALES MUÑIZ, *Alfonso de Ávila, rey de Castilla*, Ávila 1988. O království a krizi, kterou Kastilie v té době zažívala, pojednávají také: José Luis MARTÍN, *Enrique IV de Castilla, Rey de Navarra, Príncipe de Cataluña*, Hondarribia 2003; Rogelio PÉREZ-BUSTAMANTE a José Manuel CALDERÓN ORTEGA, *Enrique IV, 1454–1474*, Burgos 1998; Luis SUÁREZ FERNÁNDEZ, *Enrique IV de Castilla: la difamación como arma política*, Barcelona 2001.

² Viz José Manuel NIETO SORIA, *Iglesia y génesis del estado moderno en Castilla (1369–1480)*, Madrid 1994, s. 183.

³ J. M. NIETO SORIA, *¿Cómo se legitima una ruptura dinástica? Un problema típico de la cultura política bajomedieval* in: Flocel SABATÉ I CURULL a Maite PEDROL (eds.), *Ruptura i legitimació dinástica a L'edat Mitjana*, Lleida 2015, s. 21nn.

tehdy silnější náboženský rozměr. Teologie tedy nadále měla výsadní roli při odůvodňování řady hlavních platných politických teorií.⁴

II. Odvolání obou stran k papeži a jeho reakce

V rámci hledání způsobů, jak legitimizovat své záměry, a to konkrétně těch s náboženským podtextem, směřovaly obě strany značnou část svého úsilí k získání podpory římského biskupa. Ta by byla užitečná z hlediska legitimizace pomocí konsenzu,⁵ protože papežův souhlas s nějakým cílem vyjadřoval podporu celé církve,⁶ a daný cíl se tak automaticky stal záměrem Božím, tedy tím správným, který měl zvítězit. Z těchto důvodů ihned po zhoršení vztahů v Kastilii sepsaly obě strany četné listy a vyslaly do Říma své zástupce, aby papeži, nejprve Piu II. a pak Pavlu II., dokázali vlastní legitimitu a nezákonnost snah protivníka.⁷ Papežský dvůr se tak stal dalším dějištěm rozvíjejícího se kastilského sporu, což je nutné vzít v potaz.⁸ Na následujících stránkách se budeme krátce zabývat hlavními mezníky vývoje situace, abychom mohli pomocí samotných žádostí poslaných oběma stranami do Říma vyhodnotit, jak důležitou roli papežská podpora v kontextu politické krize v kastilském království získala.

II.1. Kroky stoupců Alfonse

Toledský arcibiskup Alfonso Carrillo byl hlavní z členů kastilského biskupského sboru, který se v konfliktu postavil proti Jindřichu IV.⁹ a první se obrátil na Řím ve snaze získat podporu, již jemu a ostatním vzbouřencům mohl nabídnout papež a díky níž by mohli vystoupit proti způsobu panování, který považovali za nedostačující. Od zemských kronikářů víme, že už v létě roku 1464 plánoval Carrillo informovat Pia II. o nebezpečích, která Kastilii kvůli Jindřichově špatné vládě hrozila, a vysvětlil mu je prostřednictvím dopisu.¹⁰ Na tomto listu je zajímavé, že

⁴ Óscar VILLARROEL GONZÁLEZ, *El rey y la Iglesia castellana. Relaciones de poder con Juan II (1406–1454)*, Madrid 2011, s. 174; a J. M. NIETO SORIA, *Iglesia y génesis...*, s. 185–186.

⁵ O legitimitě pojednává J. M. NIETO SORIA, *¿Cómo se legitima...*, s. 28.

⁶ Tamtéž, s. 30.

⁷ Zásadní informace o tehdejších diplomatických vztazích mezi Kastilií a papežským dvorem podává Óscar VILLARROEL GONZÁLEZ, *El rey y el papa: Política y diplomacia en los albores del Renacimiento (el siglo XV en Castilla)*, Madrid 2009.

⁸ Shrnutí kontextu a souvisejících událostí podává María del Pilar CARCELLER CERVIÑO, *Beltrán de la Cueva, el último privado. Monarquía y nobleza a fines de la Edad Media*, Madrid 2011, s. 123–128. O papežském dvoře jako dějišti konfliktu pojednává José Manuel NIETO SORIA, *Más que palabras. Los instrumentos de la lucha política en la Castilla bajomedieval* In: José Ignacio de la IGLESIA DUARTE (ed.), *Conflictos sociales, políticos e intelectuales en la España de los siglos XIV y XV: XIV Semana de Estudios Medievales, Nájera, del 4 al 8 de agosto de 2003*, Logroño 2004, s. 196.

⁹ O tomto duchovním dále pojednává Jorge DÍAZ IBÁÑEZ, *El arzobispo Alfonso Carrillo de Acuña (1412–1482) una revisión historiográfica*, Medievalismo 2015, č. 25, s. 135–196.

¹⁰ Lorenzo GALÍNDEZ DE CARVAJAL, *Crónica de Enrique IV*, Juan TORRES FONTES (ed.), Murcia 1946, s. 212; Alfonso de PALENCIA, *Gesta hispaniensi annalibus suorum dierum collecta*, Robert Brian TATE, Jeremy

arcibiskup, jenž byl primasem španělským a hlavou kastilské církve, přímo obviňoval Jindřicha IV. z řady hanebných zločinů a nezasíral, že se tak snaží papeže obrátit proti králi, aby jej přestal podporovat. Obviňoval jej z pokusu zplodit potomka za pomoci třetí osoby, nerespektování katolické víry a upřednostňování jinověrců, zpronevěry financí získaných na křížovou výpravu, špatného vedení války proti Granadskému emirátu a jmenování svého oblíbence Beltrána de la Cuevy velmistrem Řádu svatojakubských rytířů, což mohlo mít pro Kastilii jen špatné důsledky.¹¹

Je zajímavé, že argumenty, kterými arcibiskup Carrillo vystoupil proti Jindřichovi, tvořily protiklad ideálu nejkřesťanštějšího krále. Poukázat na tento obecně známý koncept, vytvořený církví ve snaze upevnit královskou moc, bylo běžným a základním prostředkem politické propagandy, podle kterého stál panovník v čele vyvoleného lidu a království mělo být hlavní oporou a obráncem víry. Aby se král mohl považovat za nejkřesťanštějšího, musel splňovat tři podmínky: bránit víru vojenskými prostředky, žít příkladný život dobrého křesťana a jednat jako přirozený ochránce církve ve svém království.¹² Arcibiskup ve svém listu tedy obvinil Jindřicha, že nedodrжуje ani jedinou z těchto zásad, a využil tak teologického konceptu, který měl hájit a upevňovat královskou moc, aby panovníka legitimacy zbavil.

Tento útok je ještě závažnější, když si uvědomíme, že adresátem dopisu byl papež. Jeden z nejzásadnějších negativních důsledků, které z ideálu nejkřesťanštějšího krále mohly vyplynout, bylo totiž možné použít jako argument pro podřízené postavení královské moci vůči papežské. Od panovníka se očekávalo určité chování ve vztahu k církvi, kterou měl chránit, hájit a mít v úctě. Církev tak mohla vyžadovat od králů, aby se podrobili jí a jejímu nejvyššímu představiteli papeži,¹³ a proto se obrátil arcibiskup Carrillo právě na něj, aby využil své pravomoci a vystoupil proti nevyhovujícímu králi, který ideál nesplňuje. Jednalo se však o pouhou záminku, neboť skutečným cílem této výzvy bylo zabránit tomu, aby papež vyhověl královým prosbám a jmenoval Beltrána de la Cuevu velmistrem Řádu svatojakubských rytířů.¹⁴ I přesto je ale používání těchto argumentů a jejich účel relevantní.

LAWRANCE (eds.), Madrid 1998, s. 289; a María Pilar SÁNCHEZ-PARRA (ed.), *Crónica anónima de Enrique IV de Castilla, 1454–1474: (Crónica castellana. Tomo II, Crónica)*, Madrid 1991, s. 144.

¹¹ Tento dopis analyzuje a obvinění vůči Jindřichovi v pěti bodech vysvětluje Alfonso FRANCO SILVA, *Los discursos políticos de la nobleza castellana en el siglo XV*, Cádiz 2012, s. 100–102.

¹² J. M. NIETO SORIA, *Iglesia y génesis del...*, s. 195–197; a J. M. NIETO SORIA, *Fundamentos ideológicos del poder real en Castilla (siglos XIII–XVI)*, Madrid 1988, s. 79.

¹³ J. M. NIETO SORIA, *Iglesia y génesis del...*, s. 196; a J. M. NIETO SORIA, *Fundamentos ideológicos...*, s. 79.

¹⁴ A. FRANCO SILVA, *C. d.*, s. 101.

Dopis byl tedy nástrojem propagandy, který měl v papežových očích zbavit Jindřicha IV. legitimacy a ukázat hlavě církve, že kvůli panovníkově rouhavému jednání proti němu může a musí zasáhnout a potrestat jej tím, že nedovolí udělit Beltránu de la Cueva pozici velmistra. Jeho požadavky se ale minuly účinkem a vedení řádu připadlo královi oblíbenci s papežovým souhlasem.¹⁵ Svatý Otec rozhodl ve prospěch panovníka, stejně jako to římská kurie během sporu dělala i později.¹⁶

Skupina povstalců se ale v průběhu konfliktu nadále dovolávala pomoci Říma, což dokazuje, jak důležité role nabyla pro oba tábory legitimita, získatelná papežovou podporou, a jak nevýhodné by bylo, kdyby s ní mohli počítat nepřátelé. Proto se obě strany po Frašce z Ávily (která proběhla v červnu 1465) obrátily na Řím s žádostí o pomoc.

Vzbouřenci sesazením krále a vyhlášením války překročili únosnou hranici a pokud chtěli počítat s papežovou záštitou, jež znamenala větší legitimitu, museli mu své jednání zákonně odůvodnit.¹⁷ Jejich argumentace spočívala ve dvou základních bodech: snažili se doložit existenci práva na odpor proti králi, kterého považovali za tyrana či za neschopného vykonávat úřad, a poukázat na spravedlivost války vedené proti Jindřichu IV. Oba tyto koncepty spolu velmi souvisí.

Vzbouřená šlechta a duchovní se snažili své jednání proti Jindřichu IV. odůvodnit tím, že jej považují za tyrana nebo – a to se na tento případ hodilo více – za neschopného vládce.¹⁸ V dynastických sporech mělo obvinění z tyranství mimořádnou váhu, neboť pokud by se prokázalo jako pravdivé, mohlo být považováno za dostatečný důvod zbavit panovníka královského postavení, a zneplatnit i nástupnické nároky jeho potomků.¹⁹ Rebelové vystupující proti Jindřichu IV. proto šířili propagandu, podle které král nebyl schopný vládnout, a království tak hrozila zkáza. Jejich jednání bylo tedy odůvodněné právem na obranu proti *rex inutilis*.²⁰

¹⁵ Luis SUÁREZ FERNÁNDEZ, *Nobleza y monarquía: Entendimiento y rivalidad. El proceso de la construcción de la corona española*, Madrid 2005, s. 306; a M. del P. CARCELLER CERVIÑO, *C. d.*, s. 93.

¹⁶ José Manuel NIETO SORIA, *Enrique IV de Castilla y el Pontificado (1454-1474)*, En la España Medieval 1996, č. 19, s. 172.

¹⁷ Oproti předchozímu kristocentrismu se od 13. století uplatňuje pojetí společnosti založené na právu, *ratio legis*: aby byl jakýkoli zákon legitimní, je nutné jej odůvodnit. Zároveň se však nejedná o odklon od duchovního pojetí, neboť církevní pojmy se sekularizují a začleňují do politických základů království. Spravedlnost nabývá částečně náboženské povahy, což v tomto konfliktu vysvětluje, proč se obě strany ve snaze právně ospravedlnit legitimitu svého jednání uchýlily k duchovním a k papeži. Viz Manuel GARCÍA-PELAYO, *Del mito y de la razón en la historia del pensamiento político*, Madrid 1968, s. 32 a s. 115–116; Ernst Hartwig KANTOROWICZ, *Los dos cuerpos del rey: un estudio de teología política medieval*, Madrid 1985, s. 118–119 a s. 140–142.

¹⁸ V tomto případě je vhodnější pojem *rex inutilis*, neboť oproti termínu „tyran“ přesněji vystihuje, jak chtěli panovníka jeho hlavní odpůrci vykreslit. Viz J. M. NIETO SORIA, *Fundamentos ideológicos...*, s. 183 a s. 194.

¹⁹ J. M. NIETO SORIA, *¿Cómo se legitima...*, s. 32.

²⁰ Myšlenka práva na obranu proti tyranovi se v Kastilii objevuje už v polovině 15. století. Pozitivně se k ní staví mj. Marcos García de Mora: viz José Manuel NIETO SORIA, *Rex inutilis y tiranía en el debate político de la*

Tuto stížnost na krále předložili Pavlu II. za dvojím účelem: jednak měla přesvědčit papeže, aby přestal panovníka podporovat, jednak podle myšlenkové tradice spojené s otázkou tyranie patřil souhlas vyšší společné *auctoritas*, papeže, mezi faktory, které mohly povstání proti tyranu – či dokonce jeho svržení – ospravedlnit²¹. Kdyby se tedy rozhodl jejich jednání proti tyranu či *rex inutilis* hájit, bylo by přijatelné i pro ostatní politické subjekty.

Jindřich IV. podle vznesených obvinění málo věřil, choval se bezbožně a od jeho nástupu na trůn nevládla v království spravedlnost. Vzbouřenci tak odsuzovali, že král neplní hlavní povinnosti, které křesťanským vládcům připadaly,²² a snažili se těmito argumenty vysvětlit vzdor proti Jindřichovi, neboť poslušnost pánu na oplátku vyžadovala plnění povinností a pokud byl král *rex inutilis*, mohla být vypovězena.²³

Král musel zajistit účinné fungování spravedlnosti,²⁴ a Jindřichovi se vyčítalo, že jím jmenovaní vykonavatelé se dopouštějí velkých křivd a jednají jako tyraní.²⁵ Právě obvinění z neschopnosti zajistit spravedlnost představovalo pro vzbouřence nejlepší způsob, jak krále označit za *rex inutilis*, neboť znemožnilo jeho spolupracovníkům nadále si počínat despoticky. Co se týče prvního bodu kritiky, král byl nadřazený svým poddaným, a jako takový měl vést příkladně zbožný život: jeho hlavní ctností měla být víra. Proto se odsuzovalo, že Jindřich IV. přechovává na svém dvoře a v paláci nevěřící, nepřátele katolické víry i křesťany podezřelé z jinověrství, že je podporuje, a navíc špatně vede válku proti Granadskému emirátu. Cílem všech uvedených stížností bylo vykreslit panovníka jako opravdového kacíře.

Tato obvinění byla vznášena opakovaně, například ve zmíněném Carrillově dopise papeži či v prohlášení sepsaném na shromáždění v Burgosu (v září roku 1464), které bylo odesláno do Říma²⁶ a připomínalo se v něm Jindřichu IV., že při nástupu na trůn přísahal bránit katolickou

Castilla bajomedieval, in: François FORONDA, Jean-Philippe GENET, José Manuel NIETO SORIA (eds.), *Coups d'État à la fin du Moyen Âge? Aux fondements du pouvoir politique en Europe occidentale*, Madrid 2005, s. 82 a s. 84.

²¹ J. M. NIETO SORIA, *Más que palabras...*, s. 196–197.

²² Vysvětluje je M. GARCÍA-PELAYO, *C. d.*, s. 173.

²³ J. M. NIETO SORIA, *Fundamentos ideológicos...*, s. 57, s. 99 a s. 194.

²⁴ Pokud spravedlnost nefungovala kvůli panovníkovi, bylo to v evropském kontextu považováno za dostatečnou záminku k jeho sesazení. García-Pelayo upozorňuje na regulaci tohoto práva v článku 61 anglické Magna charta libertatum: M. GARCÍA-PELAYO, *C. d.*, s. 136.

²⁵ V prohlášení z Burgos je to vyjádřeno následovně: „Stran konání spravedlnosti, kteráž po víře hlavní ctností králů býti má, k jejímu vykonávání jmenování jsou úředníci tací, na něž pronáší města Vaše veliké stížnosti, neb jednání některých jest velkou nespravedlností a tyraní.“ Adolfo BONILLA, Fidel FITA, *Memorias de Don Enrique IV de Castilla*. II, Madrid 1835–1913, dok. CXVII, s. 330.

²⁶ Kronikář a Alfonsův přívrženeц Alfonso de Palencia byl tenkrát v Římě prokurátorem vzbouřenecké strany a popisuje nám přijetí tohoto listu a jeho předložení papeži a kardinálům: „Ze všech setkání shromáždění toho byl, již bez veškeré přetvářky, vyhotoven soupis spáchaných provinění. Poslán nejen králi, ale i nám prokurátorům, již jsme tehdy v kurii římské meškali, s příkazem, že o něm vyrozuměti máme nejprve papeže a nato kardinály

víru, a postupem času tento slib přestal plnit.²⁷ Díky tomu bylo možné vystoupit proti panovníkovi pod záminkou porušení závazků vyplývajících z jeho pravomocí.²⁸

Obvinění Jindřicha IV. z kacířství se tedy několikrát opakovalo, a bylo využíváno jako hlavní argument pro jeho sesazení dokonce častěji než jiné námitky politické povahy. Do popředí se tak dostali duchovní,²⁹ neboť právě ti byli oprávněni rozpoznávat kacíře a případně proti nim zakročit. Jen tak musíme rozumět tomu, proč to byl toledský arcibiskup Alfonso Carrillo, kdo jako první během Frašky z Ávily sňal korunu z královny figuríny.³⁰ Jednalo se totiž především o heretika, který jako křesťanský vládce neplní svůj základní úkol, a tak si zaslouží přijít o královskou důstojnost; arcibiskup jako zástupce kastilské církve proto využil práva vystoupit proti němu.³¹

Po sesazení v Ávile nařkla Jindřicha z kacířství různá povstalecká města v dopisech, které poslala na příkaz Alfonsova dvora papeži.³² Vynikala mezi nimi především Sevilla,³³ kterou se inspirovala ve svých dopisech ostatní velkoměsta a také arcibiskup Carrillo, když odeslal Pavlu II. nový list. Podle kronikářů připojil toledský duchovní k argumentům a obviněním

španělské jakož i francouzské a italské, pokud naši straně nakloněni jsou. V listu nevynecháno nic: otevřeně psalo se o nemanželském původu dcery jeho a o cizoložství, zpustlosti mravní, pohrdání náboženstvím, náklonnosti k Maurům, úpadku zákonů, penězokazectví, neochotě žaloby vyšetřovati a provinilce potrestati, úpadu vojenské kázně, pronásledování církve, násilném obcování mužů s manželkami jejich, hovnění úrknutí, nenávisti k mužům ctnostným, spoléhání se na hadače, pohrdání odznaky královskými a jiných samostatných proviněních, jež lze stěží vypočítat. Jakmile jsme list obdrželi, přečetl jsem jej papeži.“ A. de PALENCIA, *Gesta hispaniensia...*, s. 294.

²⁷ Ve zmíněném manifestu se píše toto: „Ač Vaše Výsost měla by nade všechny své poddané Boha milovati, obávati se a ctíti jako nikoho jiného, konáním svým dáváte najevo opak... jest známo, že na dvoře a v okolí svém přechováváte nevěřící nepřátele naší svatě víry katolické i další, již křesťany jsou toliko jménem... pobývají tam rouhači stálí, proklínající našeho Pána Ježíše Krista a Pannu Marii jakož i světce, a Vaše Výsost je vyvýšila, uděluje jim čestné tituly, hodnosti a stavy ve Vašem království... a místo co byste napadl nepřátele maurské, válku proti nim vedete natolik vlašně, že spíše než oni pociťuje ji Vaše království... Vaše Výsost dala do své společnosti přivésti Maury, aby bránili Vaši osobu... Vaše Výsost ví, že když jste v řečeném městě Valladolid králem jmenován byl, přísahal jste brániti svatou víru katolickou a, pokud jest nutné, za ni zemříti.“ A. BONILLA a F. FITA, *C. d.*, dok. CXVII, s. 328–329.

²⁸ J. M. NIETO SORIA, *Rex inutilis y tiranía...*, s. 84.

²⁹ Tamtéž, s. 85.

³⁰ Diego ENRÍQUEZ DEL CASTILLO, *Crónica de Enrique IV de Diego Enríquez del Castillo*, Aureliano SÁNCHEZ MARTÍN (ed.), Valladolid 1994, s. 236; A. de PALENCIA, *Gesta hispaniensia...*, s. 300; *Crónica anónima de Enrique IV...*, *C. d.*, s. 161; L. GALÍNDEZ DE CARVAJAL, *C. d.*, s. 239; Diego de VALERA, *Memorial de diversas hazañas: crónica de Enrique IV*, Juan de Mata CARRIAZO Y ARROQUIA (ed.), Madrid 1941, s. 98.

³¹ Jednání toledského arcibiskupa takto interpretoval již Angus Mackay: Angus MACKAY, *Ritual and Propaganda in fifteenth-Century Castille*, Past and Present: a journal of history studies 1985, č. 107, s. 22.

³² Zmiňují se o tom také kroniky A. de PALENCIA, *Gesta hispaniensia...*, s. 348; *Crónica anónima de Enrique IV...*, *C. d.*, s. 173; L. GALÍNDEZ DE CARVAJAL, *C. d.*, s. 242 a s. 256; D. de VALERA, *C. d.*, s. 110.

³³ Dopis ze Sevilly líčil panovníka jednoznačně jako kacíře: „Zdrtiti již toho velikého ničitele katolického lidu, Bohem zavrženého, jehož vojsko vlastní nejráději by opustilo a veškeré křesťanstvo pronásledovati by mělo a zahubiti... řečené město Sevilla... zavázáno bude nekonečnými díky Svatému stolci, splní-li tento povinnost svou a využije autoritu apoštolů, by zničil toho největšího nepřítele čestnosti a víry, sprovazuje jej ze světa živých.“ Otiskl jej Alfonso de PALENCIA, *Crónica de Enrique IV*, I, Antonio PAZ Y MELIA (ed.), Madrid 1973–1975, s. 169–171.

obsaženým v sevillašském dopisu také citáty ze zákonů a teologických autorit i důkazy z kanonického práva, aby své stanovisko posílil. Ještě zajímavější je, že podle Carrillova listu vzbouřená část kastilské šlechty se všemi arcibiskupovými argumenty souhlasila,³⁴ což nám spolu s dopisy ostatních měst ukazuje, že se povstalci snažili vytvořit obraz konsenzu tří stavů v zemi. Takové množství písemných zpráv od konkrétních měst i od arcibiskupa, hlavy kastilského kléru, spolu s podporou vzbouřené šlechty vyvolávalo dojem jednotného království, které se celé svorně staví proti svému vládci.³⁵ Jak jsme již vysvětlili, kdyby se na stranu povstalců přidal i Řím, představa sjednocení by byla ještě posílena.

Vzbuřenci ale přívržencům svrženého krále vyhlásili válku, takže museli ospravedlnit také boj proti ostatním křesťanům, a dokonce i proti samotnému panovníkovi. Aby tyto činy vysvětlili, pokusili se dokázat, že jejich povstání proti Jindřichu IV. splňuje podle definice podmínky spravedlivé války. Tento koncept měl ve středověkém myšlení dlouhou tradici³⁶ a postupně se stanovovaly konkrétní nároky, jež činily danou válku spravedlivou. Nejrozšířenější byly zásady a pravidla stanovená Tomášem Akvinským: vyžadoval, aby byla válka vyhlášena legitimní autoritou, bránila spravedlivou věc a měla správný cíl.³⁷ I jiní autoři vytyčili několik podmínek spravedlivé války: Gratianus uvádí ve svém Dekretu, že jejím cílem má být udržet či obnovit mír a pořádek, musí ji vyhlásit příslušná autorita, má být válkou obrannou, respektovat právo králů vládnout z Boží milosti, a duševní rozpoložení bojujících musí být v souladu se zásadami evangelia.³⁸

Během tohoto vnitrostátního sporu se vzbuřeňecká strana na uvedené požadavky odvolávala ve snaze dokázat, že válka proti Jindřichu IV. je spravedlivá, tedy i zákonná. Nejobtížněji se hájila první podmínka, aby válka byla vyhlášena oprávněně. Podle ní o takové záležitosti mohla rozhodnout jen právoplatně ustanovená autorita, a tato úloha tradičně připadala králi.³⁹ Vzbuřená šlechta a duchovní ve svých prohlášeních ale už zmínili, že panovník není schopný vykonávat spravedlnost, a tak pozbyl práva věc rozřešit. Jako zástupci tří stavů – a přeneseně

³⁴ A. de PALENCIA, *Gesta hispaniensi...*, s. 361; *Crónica anónima de Enrique IV...*, C. d., s. 182; L. GALÍNDEZ DE CARVAJAL, C. d., s. 278; D. de VALERA, C. d., s. 114.

³⁵ Vyvolali tak představu o alianci spřátelených šlechticů, kteří společně zastupují tři stavy: M. del P. CARCELLER CERVIÑO, C. d., s. 92.

³⁶ Santiago Agustín PÉREZ, *La exposición de la doctrina de la "Guerra Justa" en "El Victorial" de Gutierre Díaz de Games*, Estudios de historia de España 2008, č. 10, s. 114; a Francisco GARCÍA FITZ, *La Reconquista: un estado de la cuestión*, Clío & Crimen 2009, č. 6, s. 167–168.

³⁷ S. A. PÉREZ, C. d., s. 123.

³⁸ Ana Belén SÁNCHEZ PRIETO, *Guerra y guerreros en España según las fuentes canónicas de la Edad Media*, Madrid 1990, s. 36–37.

³⁹ S. A. PÉREZ, C. d., s. 116.

tedy se souhlasem celého království – mohli jednat v této otázce bez ohledu na královské pravomoci oni sami.⁴⁰

Na druhou stranu byla během středověku podle řady autorů moc církve, co se týče vyhlášení války, nadřazená světské autoritě. Dekretisté ve svých pojednáních hájí pravomoc církevní hierarchie zahájit z vlastní moci spravedlivou válku, a to i bez předchozí agrese vůči ní, neboť schismatici, pohané a – v případě těchto obvinění – heretici byli ze své podstaty nepřáteli katolické víry. Kompetenci vyhlásit válku připisují tito autoři obvykle papeži, ale v některých případech ji vztahují i na biskupy.⁴¹ Spolupráce s duchovními tak byla velmi prospěšná, neboť dávali najevo souhlas kněžského stavu s vyhlášením války králi a disponovali v některých případech – včetně kacířství – autoritou vést válku proti nepřítelům víry. Pro nás je na této otázce nejzajímavější, že povstalci potřebovali pro ospravedlnění boje proti králi podporu papeže, neboť jak jsme již ukázali, jeho souhlas byl nutný pro vedení spravedlivé války.

Podpora kléru byla také zásadní pro splnění zbývajících podmínek, tedy spravedlivé příčiny a správného cíle. Ve válce proti nevěřícím morální zásady a povinnosti nehrály roli, ale v boji mezi křesťany představovaly překážku, a bylo třeba takové jednání odůvodnit.⁴² Vzbouřenci šířili názor, že je Jindřich IV. kacíř, aby byl panovník vnímán jako podpůrce nevěřících, který svým jednáním narušuje mír a pořádek v království, a tak ohrožuje budoucí spásu svých poddaných. Alfonsova strana se vyhlášením války králi pouze řídí zásadami evangelia, neboť jejím cílem je bránit společné dobro království.⁴³ Účast duchovenstva byla vhodná také vzhledem k tomu, že mezi uznávanými principy defenzivní, a tedy spravedlivé války, byla obrana církve před heretiky.⁴⁴ Proto ve svých prohlášeních rebelové opakovaně zmiňovali škody, které jí Jindřich IV. ve svém království způsobil.⁴⁵ Jednání přívrženců Alfonse tak bylo odůvodněno jako spravedlivá válka.

⁴⁰ J. M. NIETO SORIA, *¿Cómo se legitima...*, s. 28.

⁴¹ A. B. SÁNCHEZ PRIETO, *C. d.*, s. 43–45.

⁴² S. A. PÉREZ, *C. d.*, s. 115–116.

⁴³ Vzbouřenci se ve svých prohlášeních na společné dobro odvolávali neustále, čímž konflikt vykreslili jako povinnost šlechty jednat proti králi na obranu království. María Concepción QUINTANILLA RASO, *Discurso aristocrático, resistencia y conflictividad*, In: François FORONDA, Jean-Philippe GENET, José Manuel NIETO SORIA (eds.), *Coups d'État à la fin du Moyen Âge? Aux fondements du pouvoir politique en Europe occidentale*, Madrid 2005, s. 549, pozn. 19; A. FRANCO SILVA, *C. d.*, s. 87–92.

⁴⁴ A. B. SÁNCHEZ PRIETO, *C. d.*, s. 36; a E. H. KANTOROWICZ, *C. d.*, s. 241–244.

⁴⁵ V manifestu z Burgosu vzbouřenci po zmínce o Jindřichově vztahu k nevěřícím a kacířům a o škodách, které tím království způsobil, odkazují na panovníkovy přímé útoky na církev a obě obvinění dávají do souvislosti: A. BONILLA, F. FITA, *C. d.*, dok. č. XCVII, s. 329–330: „... uděluje hodnosti papežské jakož i nižší osobám neschopným a málo vzdělaným... a její představení i prelátí Vaší Výsosti a úředníkům Vaším po vůli mnohokrát v žalář vsazení byli či býti měli, někteří pak o úřad a hodnosti připraveni a úroda jejich, výnosy a statky zabráný; klatby a cenzury církevní Vámi nedodržovány, a duchovní zachovavše je žalářování...“ Stejně odkazovali na tyto útoky při sesazení v Ávile: J. L. MARTÍN, *C. d.*, s. 177.

Účelem snahy vzbouřenců dokázat spravedlivost války proti Jindřichu IV. a odvolávání se na právo na odpor proti *rex inutilis* bylo získat dostatečnou legitimitu, aby se mohli obrátit na papeže a zajistit si jeho podporu. Jak jsme viděli, díky ní mohli upevnit své postavení a přilákat další spojence z království, čímž by posílili své řady. Důkazem souvislosti mezi podporou Říma a získáním nových příznivců uvnitř království je, že ačkoli Pavel II. poskytnout pomoc odmítl, povstalci okamžitě začali rozhlašovat v písemné propagandě, kterou během konfliktu šířili, že papež podporuje jejich kroky proti Jindřichu IV., a tak se nepochybně snažili přesvědčit adresáty, že je nutné přidat se na jejich stranu.

Alfonso de Palencia, „oficiální“ kronikář Alfonsovy strany, popisuje ve svém díle známé shromáždění vzbouřenců krátce před Fraškou z Ávily, na kterém debatovali o postupu svržení Jindřicha IV. Uvádí, že zavrhli myšlenku obrátit se na Řím, jelikož neočekávali, že by se jim podařilo podporu získat, a poté zdůrazňuje, že „papež Pavel se zármutkem vyslechl zprávu o nešťastné té události“, tedy Jindřichově svržení.⁴⁶ Když se ale 6. června 1465, den po sesazení, Alfonsovi přívrženci vydali za hrabětem z Arcos a dalšími velmoži⁴⁷ i do měst⁴⁸ ve snaze přesvědčit je, aby se připojili na jejich stranu, tvrdili, že „z moudrosti Stolce apoštolského, na nějž jsme se v záležitosti této již obrátili, řečený Jindřich svržen byl a zbaven královské hodnosti i odznaků“,⁴⁹ a snažili se toto podání co nejvíce rozšířit.

Zásadní doklad toho, jak moc se rozšířily mezi obyvateli království zvěsti o údajné papežově podpoře Alfonsova úsilí, a jejich vážných potenciálních důsledků pro Jindřichovu stranu, nacházíme v panovníkově rozhodnutí osvobodit Toledo od berní povinnosti ze dne 30. června 1468, poté co město vládce poslechlo a odvrátilo se od Alfonse. Panovník ve výnosu o osvobození tvrdil – také v zjevném rozporu se skutečností –,⁵⁰ že obyvatelé podpořili Alfonsovou stranu „přivábění šalbami jistých šlechticů z království mého“, kteří je přesvědčili, že svržení krále a Alfonsovo povstání „vypuklo na rozkaz papežský“. Podle krále město obnovilo svou věrnost, když si ověřilo „řečené lži, jimiž klamáni byli, a Svatý otec tyto vyvrátil a odsoudil jako svatokrádežné a odporné, zlý příklad dávající“. Panovník si zjevně uvědomoval, jak vážné důsledky mělo rozšíření této verze událostí, a tak jednak zahrnul do výnosu konkrétní

⁴⁶ A. de PALENCIA, *Gesta hispaniensi...*, s. 307–308.

⁴⁷ Totéž sdělili 8. června 1465 například hraběti z Luny. *Archivo Histórico de la Nobleza (AHNN)*, Frías, Caja (C.) 94, Documento (doc.) 30.

⁴⁸ O tomtéž bylo 8. června 1465 vyzrozuměno město León. *AHNN*, Frías, C. 94, doc. 31. Tyto citace ilustrují, nakolik se vzbouřenci snažili rozšířit zprávu o předstírané podpoře ze strany papeže.

⁴⁹ A. BONILLA, F. FITA, *C.d.*, dok. č. CXIX, s. 492.

⁵⁰ Jindřich totiž neuvádí ostatní důvody spolupráce Toleda s Alfonsovou stranou i jeho následného návratu do panovníkových služeb.

prohlášení, které mělo vyvrátit údajný papežský souhlas s jednáním Alfonsovy strany, jednak nařídil, „necht' vyhlašuje tento list můj na obvyklých ryncích a trzích města řečeného vyvolávač [...] at' o něm každý zví“.⁵¹ Král usiloval o to, aby se mezi prostými Toled'any před vypuknutím boje rozšířilo jeho podání o papežském rozhodnutí ve snaze zajistit, aby přestali věřit zprávám Alfonse, a tak nemohli pochybovat o legitimitě, díky které setrval na trůně. Jednalo se tedy o jasný případ kontrapropagandy, který znovu ukazuje, jak zásadní mohla být přízeň vzdáleného Říma pro agitaci a legitimizaci v kontextu boje o trůn.

II.2. Jednání Jindřichovy strany

Strana Jindřicha IV. se obdobně pokoušela bránit legitimitu svého cíle a nezákonnost činů, kterých se dopustili vzbouřenci, v očích papeže, aby si získala jeho přízeň. Její přívrženci se snažili papeže přesvědčit, aby neuplatnil právo na sesazení, které měl jako vyšší společná veřejná autorita ve vztahu k oběma stranám konfliktu⁵², a postoj Pavla II. ke kastilskému sporu tak nabyl většího významu. Jindřich IV. se obrátil přímo na papeže a poprosil jej o podporu a o to, aby odsoudil prohřešky vzbouřenců proti němu⁵³, oslovil ale i své velvyslance a zástupce v Římě. Leónský biskup Giacomo Antonio Venier, Suero de Solís, almagánský arcijáhen Juan de Medina, doktor Rodrigo de Vergara a oviedský biskup Rodrigo Sánchez de Arévalo, ti všichni obdrželi 17. července 1465 královský rozkaz obrátit se na papeže ve snaze zbavit legitimity činy těch, kteří v Ávile vladaře sesadili a povstali proti němu. Panovník nařídil, aby je před Pavlem II. vylíčili jako heretiky a rouhače⁵⁴, zatímco o něm měli mluvit jako o nejkřesťanštějším králi⁵⁵, a to všechno s cílem získat papežovu podporu. Opět se tedy setkáváme s tím, že se duchovní snaží manipulovat hlavu církve pomocí propagandy, a to stejnými formulacemi o „útočce na církve“, které již používal Carrillo ve svých listech papežům;

⁵¹ *Archivo Municipal de Toledo*, Cajón 3, legajo 4, número 3, pieza 1.

⁵² Jak již ukázal NIETO SORIA, J. M., „*Rex inutilis y tiranía...*“, s. 85.

⁵³ Jeho dopis Pavlu II. z 14. července 1465, ve kterém odsuzuje činy vzbouřenců, je dostupný zde: BONILLA, A., FITA, F., *C. d.*, dokument č. CXXIV, s. 496–500.

⁵⁴ Král jim toho dne sdělil, že „píši našemu Svatému otci, bych mu ohlásil rouhavý a kacířský čin, jehož se proti mně dopouští jistí zlosyni, buřiči a zrádci“. Proto je žádal, „abyste mi s úctou k sobě i k věrnosti a oddanosti, již jste mně povinni jako králi Vašemu a přirozenému vládci, pomohli a projevíli žal a lítost, jak Vám náleží, a ze vší síly pracovali a na mou žádost jednali“. *Tamtéž*, dok. č. CXXVI, s. 502.

⁵⁵ V dopise, který poslal 17. července svým velvyslancům a zástupcům, je výslovně žádal, aby podpořili jeho list ze 14. července adresovaný papeži. V něm se jevil jako nejkřesťanštější král, který se podřizuje církvi a žádá o papežovu podporu v kritické situaci: „... proto prosím o pomoc Boha i Vaší Svatost, a přísahám na Boha, na svatý dům jeruzalémský a znamení kříže, dotýkaje se pravicí posvátných slov evangelia, necht' Vaše Svatost s horlivostí vyřeší, jak přísluší dobrému pastýři, pakli vlci ovci zahubiti chtějí; já pak budu ve všem zavázán k poslušnosti, věrnosti a oddanosti Stolci Apoštolskému a Vaší Svatosti, jeho pravému vikáři, a jako nejkřesťanštější král a syn poslušnosti osobně ze vší své moci vyplním a bez ohledu na jisté či možné následky, podstatu, závaznost a nevysvětlitelnost splním cokoli, oč mě Vaše Svatost požádá“. *Tamtéž*, dok. č. CXXIV, s. 499–500. Úryvek analyzuje NIETO SORIA, J. M., *Fundamentos ideológicos...*, s. 83–84.

nyní se tak ale děje při obraně panovníka, která vychází z pojetí krále jako vládce z milosti Boží, a tedy nedotknutelného⁵⁶. Tato církevní koncepce měla teologický základ a byla využívána s cílem dokázat, že se povstalecká strana provinila urážkou majestátu a kacířstvím, a tak by proti ní měl papež jako ochránce panovníka vystoupit. Tito duchovní tedy jednali na příkaz krále, ale jiní zasáhli z vlastní iniciativy: například kardinál Juan Carvajal, biskup diecéze Plasencia, který se během léta roku 1465 připojil k obráncům Jindřicha IV. v kurii⁵⁷.

Strategie Jindřichovy strany, pomocí které si snažila naklonit v létě roku 1465 papeže, patrně splnila účel, neboť podle dopisu, jež poslal infant-král Alfons 6. září 1465 hraběti z Arcos, to byla právě obvinění přednesená před Pavlem II. Jindřichovou stranou, která způsobila, že představitelé povstalců museli žádat jim věrné duchovní, šlechtu a města, aby poslali papeži různé dopisy na obranu sesazení krále:

„Těž píši městu tomu [Seville] a vévodovi [z Mediny Sidonie], strýci svému, stran jistých listů, jež napsati musí Svatému otci našemu, a stejně i Vy, podobně jako psali Jeho Svatosti duchovní a velmoži z království mého i mnoha měst. Prosím Vás, abyste pro náklonnost ke mně vykonat rozkázal, oč žádám, neb bude třeba mnohé pro nápravu pomluv, řečenému Svatému otci přednesených⁵⁸.

Prosby Jindřichovy strany byly nakonec úspěšné: koncem léta 1467 poslal Pavel II. vzbouřencům pastýřský list, ve kterém jim pod trestem klatby nařídil, aby se vrátili do služeb Jindřicha IV., a vyvrátil, že by měli autoritu sesadit či jmenovat jakéhokoli krále⁵⁹. Papež tak popřel legitimitu činů spáchaných v Ávile a zároveň upevnil královské postavení Jindřicha IV. Jak jsme ale již vysvětlili, rebelové se nevzdali a nadále jednak usilovali o papežův souhlas s jejich stížnostmi, jednak dávali království najevo, že jej již získali, a opět tak ukázali, jak zásadní byla spolupráce Svatého otce.

Obě strany považovaly papežovu podporu za natolik nezbytnou pro získání legitimacy, že sepsaly celé ideologické sborníky, ve kterých chtěly teologicky opodstatnit své snahy, a bránit

⁵⁶ Podle tohoto pojetí božského rozměru královské moci panovník zastupoval pozemskou vládou Boha, a tak disponoval Boží pravomocí. Zdůrazňuje se tedy povinnost poddaných poslouchat svého krále, neboť nedostát tomuto závazku znamenalo jednat svatokrádežně. NIETO SORIA, J. M., *Iglesia y génesis del...*, s. 191–192. Právě takto je třeba chápat pojmy, kterých Jindřich a jeho zástupci při komunikaci s papežem využívali.

⁵⁷ GÓMEZ CANEDO, Lino, *Un español al servicio de la Santa Sede: Don Juan de Carvajal, Cardenal de Sant'Angelo legado de Alemania y Hungría (1399?-1469)*, Madrid, 1947, s. 232–233.

⁵⁸ *AHNN*, Osuna, C. 118, doc. 1.

⁵⁹ ENRÍQUEZ DEL CASTILLO, D., *C. d.*, s. 294–295; a GALÍNDEZ DE CARVAJAL, L., *C. d.*, s. 320.

je v očích Říma. Na papežském dvoře se tak mezi teology rozvinuly důležité diskuze⁶⁰ o panovníkově způsobilosti a o právu či neprávě vzbouřenců na povstání a jednání proti němu⁶¹.

Autorem těchto textů byl na straně Jindřichově toledský děkan a profesor teologie Francisco Fernández de Toledo, na straně Alfonsově pak bratr z Řádu sv. Františka Antonio de Alcalá a dominikánský mnich a magistr teologie Juan López. Tato dvojice se pokoušela vyvrátit argumenty toledského děkana, podle kterých nemohu poddaní svrhnout panovníka, ať už je jakkoli opovržením hodný, pokud se před papežem jako kompetentní autoritou neprokázal zločin hereze, a dokonce jím bylo obvinění v tomto případě odmítnuto⁶². Děkan tak vyvrátil jednak obvinění z kacířství, jednak pravomoc vzbouřenců jednat proti Jindřichu IV. a sesadit jej. V této záležitosti byla klíčová práce jednoho z římských zástupců Jindřicha IV., ovietského biskupa a velitele Andělského hradu Rodriga Sáncheze de Arévala, který během sporu sepsal díla *De Monarchia Orbis*, *De Regno Dividendo* a *Compendiosa Historia Hispanica*. V nich se snažil dokázat nezákonnost činu, kterého se vzbouřenci vůči Jindřichu IV. dopustili, a odmítl jakékoli právo na odpor proti přirozenému vládci a jeho svržení, které si nárokovali. Tento věrný služebník Jindřicha IV. souhlasil s toledským děkanem i s královou stížností, podanou 14. července papeži⁶³, a tvrdil, že pouze Svatý otec má moc vystoupit proti panovníkovi, který vládne podle přirozeného práva, a to jen v konkrétních případech⁶⁴.

Je velmi důležité, že to byl patrně samotný biskup z Calahorry Pedro González de Mendoza, během sporu vůdce Jindřichovy strany, kdo navrhl toledskému děkanovi, aby právě on vyvracel argumenty vzbouřenců, kterými chtěli před papežem obhájit královo sesazení⁶⁵. Stejně jako již uvedené informace o Sánchezi de Arévalo to svědčí o osobní podnikavosti jistých členů duchovenstva při jednání v zájmu své strany a o účasti některých nejdůležitějších církevních hodnostářů v království na obraně legitimacy vládce, pro kterého se rozhodli. Spolu se samotnou

⁶⁰ Během politických konfliktů bylo běžné, že se papežský dvůr stal dalším dějištěm politického boje: oba tábory tam vyslaly své zástupce, aby přiměli papeže vyjádřit podporu své straně. NIETO SORIA, J. M., „Más que palabras...“, s. 197.

⁶¹ NIETO SORIA, J. M., „*Rex inutilis* y tiranía...“, s. 85.

⁶² PALENCIA, A. de, *Gesta hispaniense*..., s. 361, s. 363; *Crónica anónima de Enrique IV...*, C. d., s. 182; GALÍNDEZ DE CARVAJAL, L., C. d., s. 278; VALERA, D. de, C. d., s. 114–115; NIETO SORIA, J. M., *Fundamentos ideológicos...*, s. 196.

⁶³ BONILLA, A., FITA, F., C. d., dokument č. CXXIV, s. 497.

⁶⁴ Toto působení Sáncheze de Arévala na straně Jindřicha IV. analyzuje GONZÁLEZ NIETO, Diego, „Episcopado castellano y derecho de resistencia en torno a la «Farsa de Ávila». Respaldo e impugnación de un irregular acceso al trono“, In: *El acceso al trono: concepción y ritualización (Actas de la XLIII Semana de Estudios Medievales de Estella-Lizarrá. 19 al 22 de julio de 2016)*, Pamplona, 2017, s. 349–351

⁶⁵ DÍAZ IBÁÑEZ, Jorge, „Iglesia, nobleza y oligarquías urbanas“, In: NIETO SORIA, José Manuel (ed.), *La Monarquía como conflicto en la Corona de Castilla (c. 1230-1504)*, Madrid, 2006, s. 234, poznámka 93; LOP OTÍN, María José, *El cabildo catedralicio de Toledo en el siglo XV: aspectos institucionales y sociológicos*, Madrid, 2003, s. 323.

debatou vedenou kolem římského dvora tato skutečnost také ukazuje, že účastníci konfliktu si byli vědomi, jak nutná je pro dosažení politických cílů obou stran nejen síla a mocní spojenci, ale také ideologické zásady a z nich vycházející solidní argumenty na obranu jejich ambicí⁶⁶. Na římském dvoře se tak rozvinula nejen ideologická debata, ale i oboustranná propaganda⁶⁷.

Pavel II. zaujal otevřené stanovisko až v roce 1467, kdy vyslovil podporu Jindřichovi a využil všech dostupných prostředků, aby jeho postavení upevnil: když vydal bulu, ve které jmenoval Veniera, jednoho velvyslanců Jindřicha IV. v Římě, legátem *a catere* a pověřil jej spor vyřešit, Alfonse v dokumentu ani nezmínil, zato o Jindřichovi mluvil jako o „*carissimum in Christo filium nostrum Henricum, Castelle et Legionis Regem illustrem*“, a jeho protivníky nazval „*nonnullos Archiepiscopos, Episcopos, Duces, Marchiones, Barones, Proceres et Milites*“. Je tedy zjevná, slovy Nieta Sorii, „papežova ochota využít samotnou Apoštolskou kancelář jako nástroj rétoriky na upevnění králova postavení vůči jeho rivalům“⁶⁸. Ještě výmluvněji hovoří skutečnost, že Venier od začátku vycházel z předpokladu, že mír má být v Kastilii nastolen skrze uznání Jindřicha jako jediného právoplatného krále⁶⁹.

Podle Říma měl legitimitu potřebnou pro úřad kastilského krále Jindřich IV., a jako takového ho také uznával. Zákrokem papeže konflikt sice neskončil, nicméně o jeho významné roli pro ukončení sporu výmluvně hovoří skutečnost, že dohody, které obě strany schválily v září roku 1468 u Toros de Guisando, musel schválit papežský legát Venier, aby jim propůjčil větší legitimitu⁷⁰.

III. Závěr

Jak jsme prokázali, doporučení duchovní autority patřilo mezi nejúčinnější – či snad bylo vůbec nejúčinnějším – z legitimačních a agitačních prostředků pro obhajobu konkrétního politického

⁶⁶ NIETO SORIA, J. M., *Fundamentos ideológicos...*, s. 196.

⁶⁷ VILLARROEL GONZÁLEZ, Óscar, *El rey y el papa: Política y diplomacia...*, s. 318; NIETO SORIA, José Manuel, „Iglesia y crisis dinásticas en la Castilla bajomedieval“, In: LÓPEZ-CORDÓN CORTEZO, María Victoria, NIETO SORIA, José Manuel (eds.), *Gobernar en tiempos de crisis. Las quiebras dinásticas en el ámbito hispánico (1250-1808)*, Madrid, 2008, s. 231.

⁶⁸ NIETO SORIA, J. M., „Enrique IV de Castilla...“, s. 224. Kroniky také poukazují na papežovu podporu: ENRÍQUEZ DEL CASTILLO, D., *C.d.*, s. 282; GALÍNDEZ DE CARVAJAL, L., *C.d.*, s. 305.

⁶⁹ PALENCIA, A. de, *Gesta hispaniense...*, s. 427–428; ENRÍQUEZ DEL CASTILLO, D., *C.d.*, s. 282–283.

⁷⁰ NIETO SORIA, J. M., *Iglesia y génesis del...*, s. 90; ENRÍQUEZ DEL CASTILLO, D., *C.d.*, s. 310; *Crónica anónima de Enrique IV...*, *C.d.*, s. 251–252; GALÍNDEZ DE CARVAJAL, L., *C.d.*, s. 334–337; VALERA, D. de, *C. d.*, s. 142–143 a s. 145–146; PALENCIA, A. de, *Crónica de...*, s. 262–265.

cíle v případě konfliktu. Během občanské války si této skutečnosti byly vědomy obě strany a snažily se jí využít.

Oba tábory potřebovaly pro ospravedlnění svého jednání podporu duchovního stavu, a účast samotného papeže se tak stala vysoce relevantní, neboť znamenala, že zvolený cíl se rozhodla hájit celá církev. Proto se obě strany snažily tuto pomoc, která znamenala legitimitu, získat už od chvíle, kdy v království začalo růst napětí. Pro stranu povstalců představovala papežova podpora nejen posílení zdánlivého konsenzu za účelem legitimizace, ale byla zásadní a nutná i pro odůvodnění jejich činů jako spravedlivé války, neboť museli Jindřicha IV. vykreslit jako *rex inutilis*, a především kacíře, k čemuž potřebovali papežův souhlas. Pro Jindřichovu stranu představovala podpora papeže odzbrojení opozice, která se proti panovníkovi po obvinění z kacířství vytvořila, a odsouzení všech činů vzbuřenecké strany, jichž se proti němu mohla dopustit. Obě strany si byly vědomy, že práce s nimi sympatizujících duchovních bude pro získání podpory zásadní, neboť svou účastí vyjadřovali souhlas duchovního stavu v království s jakýmkoli přednesenými požadavky, a tímto způsobem usilovaly o papežův souhlas.

Papež sice vyjádřil podporu Jindřichovi až v roce 1467, od začátku sporu mu ale byl nakloněn, čímž jej svým způsobem také legitimizoval. Tato skutečnost byla tak zásadní, že vzbuřenci, přestože věděli o bezpodmínečné podpoře Jindřicha IV. ze strany Říma, nepřestávali usilovat o získání této podpory pro sebe, nebo se jí snažili alespoň zbavit krále. Proto proti němu vedli celou propagandistickou kampaň, která měla osobité rysy a jejímž cílem bylo přesvědčit Pavla II. o rozumnosti a vhodnosti jejich jednání. Římský dvůr se tak stal dalším dějištěm a nástrojem politického boje.

Všechny uvedené informace potvrzují, že v tomto konfliktu nehrála druhořadou roli ani teologická stránka věci, ani podpora církve⁷¹. Potenciální podpora římského dvora měla v kontextu sporu od základu symbolický charakter, ale přívrženci Jindřicha i Alfonse dostatečně dokázali, jak zásadně důležité bylo s ní počítat, a tak dokázat před královstvím, že jejich jednání je legitimní.

⁷¹ NIETO SORIA, J. M., „Iglesia y crisis dinásticas...“, s. 230.

2. Komentář

2.1. Fiktivní překladatelská zakázka

Překlady obvykle vznikají na konkrétní zadání a je předem určeno médium, kde budou publikovány, což zároveň formuje i výslednou podobu přeloženého textu. Předpokládaný čtenář je při tvorbě většiny textů naprosto klíčovým faktorem.¹ Proto jsem si před započítím vlastní práce stanovil zakázku fiktivní, která určuje celkové směřování překladu a může mít zásadní vliv na řešení dílčích problémů.

Originál vyšel v historickém časopise, jehož čtenáři jsou primárně začínající historici, kteří se rozhodli obor studovat na univerzitě. Časopis, který vychází pod záštitou Universidad Complutense de Madrid, má akademický ráz a v hojné míře odkazuje na odbornou literaturu. Jako cílové české médium, které by překlad takového článku mohlo publikovat, jsem vzhledem k odbornému charakteru textu zvolil *Český časopis historický*, který řadu let vydává Historický ústav AV ČR a který obsahuje články různého charakteru a tématu, studie původní i překlady zahraničních publikací. Při překladu článku budu přihlížet k pokynům pro autory, které jsou uveřejněné na webových stránkách časopisu²: relevantní to bude hlavně při převodu bibliografických údajů.³

2.2. Vnětextové faktory

Na následujících stranách budu analyzovat původní text podle pojetí Christiane Nordové, jež odlišuje faktory vnětextové, které determinují a jsou determinovány komunikační funkcí promluvy, od vnitřtextových, tedy vycházejících z textu samotného.⁴ Pokud to bude relevantní, zmíním také, jak se liší faktory výchozího textu a překladu v obecné rovině, zatímco konkrétním případům věnuji jednu z dalších kapitol práce. Jednotlivé faktory jsou ovšem často velmi provázané, takže dělení nelze považovat za striktní; je spíše důsledkem snahy nevynechat žádné zásadní informace. Obsah některých faktorů se tedy může částečně překrývat.

¹ NORDOVÁ 2000, s. 195.

² Dostupné z: <https://www.hiu.cas.cz/periodika/cesky-casopis-historicky> [online] [cit. 2023-04-27]

³ Pominu ovšem podmínky týkající se rozsahu abstraktu a přiloženého resumé. Zatímco ČČH požaduje příspěvky s abstraktem čítajícím cca 800 znaků a zvlášť resumé o délce cca 2500 znaků, originál obsahuje abstrakt či resumé jako jediný, podstatně stručnější text. Pro účely této bakalářské práce jsem se rozhodl pro překlad původního shrnutí, v reálné komunikační situaci by ovšem bylo nutné vyhotovit nové původní texty.

⁴ NORDOVÁ 1991, s. 41–153.

2.2.1. Autor

Autorem a zároveň i vysilatelem studie je španělský doktor (v době sepsání článku ovšem magistr) historie a archeologie Diego González Nieto, který působí na institutu Universidad Complutense de Madrid. Ve svých publikacích se zabývá převážně Kastilií 15. století a rolí, kterou v jejím vývoji hrála katolická církev. Texty na toto téma přispěl do řady odborných časopisů (*Potestas. Revista de Estudios del Mundo Clásico e Historia del Arte; Anuario de historia de la Iglesia*) i knih (např. *Casa y corte. Ámbitos de poder en los reinos hispánicos durante la Baja Edad Media (1230–1516)*). Na podobné téma obhájil také v roce 2021, tři roky po publikaci článku, který je předmětem této analýzy, disertační práci nazvanou *Episcopado y conflicto político durante la guerra civil castellana (ca. 1465–1468)*.⁵ Jedná se tedy o autora, který se tomuto tématu věnuje dlouhodobě na odborné úrovni.

2.2.2. Záměr autora a funkce

Základní funkce komunikátu ovlivňuje zcela zásadním způsobem jeho výslednou podobu,⁶ pro účely analýzy textu je tedy nutné ji zohlednit. V tomto případě se jedná o funkci odborně sdělnou: autor chce obeznámit čtenáře s náboženským aspektem kastilského konfliktu a pomoci mu lépe porozumět roli, kterou středověká církev hrála ve světské politice; konkrétně analyzuje postavení papeže v kastilské občanské válce od počátku konfliktu přes jednání obou stran v průběhu války až po roli církve při uzavření příměří. Text je tedy především informativní (reprezentuje a zprostředkovává skutečné události), ale má i persvazivní (apelativní) rozměr, neboť autor se snaží přesvědčit čtenáře, že role církve na světských konfliktech není zanedbatelná, naopak je v některých případech naprosto zásadní pro porozumění podobným historickým událostem. Třetí z Bühlerových funkcí, expresivní, hraje v textu nejmenší roli a projevuje se pouze v občasném hodnocení významu některých konkrétních událostí. Autor hojně odkazuje na použitou literaturu a cituje i z dobových zdrojů; čtenáři tak poskytuje vedle explicitně uvedených informací také bibliografii pro hlubší porozumění danému tématu.

2.2.3. Médium a adresát

Text byl publikován v roce 2018 ve 12. čísle časopisu *Ab Initio*. Toto periodikum vychází v digitální podobě prostřednictvím webových stránek a je určeno primárně univerzitním studentům historie. Nejedná se tedy o akademický výzkum na nejvyšší úrovni, zároveň časopis ale není popularizační publikace pro čtenáře se všedním zájmem o dějiny, čemuž odpovídají

⁵ Zdroj: <https://ucm.academia.edu/DiegoGonz%C3%A1lezNieto> [cit. 2023-04-27]

⁶ ČECHOVÁ 2008, s. 78.

i dále uvedené presupoziice. Články mívají obvykle 20–30 stran a nejsou omezené z hlediska tématu nebo doby.

Text, který je předmětem této analýzy, je tedy určen studentům, kteří se rozhodli dějiny studovat na univerzitě. Zajímavý může ale být i pro akademické pracovníky v oboru historie či čtenáře-laiky, kteří se o historii vážně zajímají. Předpokládá se znalost některých základních historiografických termínů, většina těch nejdůležitějších je však vysvětlena.

Pokud jde o adresáty českého překladu podle fiktivní zakázky, *Český časopis historický* je odborné periodikum, cílovým adresátem se tedy stanou primárně odborníci na historii. Tento posun se mi zdá vhodný, neboť text ztrácí převodem do češtiny na zajímavosti, co se týče lokálních reálií, a čtenář-laik ani začínající student historie by si jej tak patrně k četbě nezvolil. Proto za nejvhodnějšího potenciálního recipienta z českého prostředí považuji odborníka, který je buď hispanistou a zabývá se Španělskem obecně, nebo medievalistou se zájmem o středověkou Evropu, nebo konečně církevním historikem, který zkoumá roli papežů v politice jednotlivých evropských států.

2.2.4. Místo a čas

Pro texty odborného stylu je běžné, že směřují k objektivitě, tedy i k nadčasovosti. Jejich podobu může ale ovlivnit místo a čas vzniku (např. stupeň poznání a míra probádanosti dané problematiky), což se projevuje různě v závislosti na oboru a tématu. V případě tohoto komunikátu, který vznikl před pouhými několika lety a týká se historie, o které máme dlouhodobě dostatečné množství zpráv, by časový faktor hrál důležitou roli jen v případě nějakého zásadního objevu (učiněného od doby sepsání a publikace článku), který by vyžadoval reinterpretační historických událostí. Žádný takový objev jsem při dohledávání informací v sekundárních zdrojích nezaznamenal. Pokud jde o místo, problematice spojené s převodem tohoto textu ze španělského prostředí do českého je věnován oddíl o adresátovi.

2.3. Vnitrotextové faktory

2.3.1. Téma a obsah

Předmětem článku je náboženská a církevní stránka událostí, které se odehrály v Kastilii mezi lety 1465–1468 a které později přerostly v občanskou válku. Nejprve je krátce (bez širšího kontextu) shrnuta dosavadní situace: část kastilské šlechty, duchovenstva a poddaných se vzbouřila proti panovníkovi, Jindřichu IV., a rozhodla se jej sesadit z trůnu. Království se tak rozdělilo na dvě strany a obě usilovaly o získání podpory papeže, která byla z kulturního a náboženského hlediska klíčová. Autor nejprve vysvětluje příčiny této snahy, poté zkoumá

jednotlivé kroky a argumenty obou stran a na závěr reakci papeže a její důsledky. Definuje podle potřeby několik relevantních středověkých politicko-církevních pojmů, jmenuje osobnosti, které hrály ve sporu nejdůležitější roli, cituje dobovou korespondenci. Základní tezí článku je, že papežská podpora byla pro vyřešení sporu a poražení neúspěšné strany zcela zásadní.

2.3.2. Presupozice

Autoři textů se při výběru stylistických prostředků, lexika a samotných informací často ohlíží na cílovou skupinu adresátů. Jak bylo již uvedeno, v tomto případě se jedná především o studenty historie a další čtenáře s podobným zájmem. Text tedy předpokládá v první řadě základní znalost některých historických reálií spojených se způsobem vlády, organizací středověké společnosti či církevní hierarchií; ani jedno se v obecné rovině příliš neliší od středověké situace v českých zemích. Potenciálně problematické rozdíly, jako jsou například tituly bez českého ekvivalentu (*infant*), se v textu vyskytují jen okrajově a jejich konkrétní význam nemá vliv na pochopení základní teze článku.

Text také obsahuje několik latinských pojmů i jeden krátký latinský citát, které jsou průměrnému španělskému čtenáři srozumitelnější než českému, neboť se také jedná o románský jazyk, a řada slov je tak podobná⁷. Rozhodl jsem se je ponechat v původní podobě, neboť nejzásadnější pojmy jsou většinou vysvětleny či je lze pochopit z kontextu a vzhledem k cílové skupině čtenářů (povětšinou medievalisté a hispanisté) lze očekávat dostačující porozumění latinskému jazyku.

2.3.3. Žánr, styl, syntax

Jedná o vědecký teoretický odborný text, jak jej definuje Králová.⁸ Najdeme zde typické prvky⁹, jako je potlačení osobnosti autora při popisu událostí (svůj názor projevuje příležitostně jen co se týče hodnocení důležitosti některých skutečností formulacemi jako „*Es interesante constatar...*“, s. 6; „*Gran importancia reviste el hecho...*“, s. 17), časté nominální výrazy, pasivní konstrukce a sponová slovesa („*En este marco de búsqueda de elementos de legitimación para sus respectivas causas, y, en concreto, de aquellos de connotaciones religioso-sagradas, el conseguir el apoyo del pontífice romano fue un objetivo...*“, s. 4) či

⁷ DUBSKÝ 1977, s. 15.

⁸ KRÁLOVÁ-KULLOVÁ 2012, s. 75–88.

⁹ KRÁLOVÁ-KULLOVÁ 2012, s. 75.

vysoké množství konektorů. V případě výskytu osoby autora v textu využívá autorského plurálu; tento prvek jsem se rozhodl zachovat beze změny.

U textů odborného funkčního stylu může vnitřní podobu textu určovat médium, které jej publikuje; děje se tak například u odkazů na bibliografii.¹⁰ To je i případ analyzovaného článku, neboť periodikum *Ab Initio* od autorů vyžaduje, aby striktně dodržovali normy uvedené na webových stránkách.¹¹

2.3.4. Kompozice

Jak bývá pro odborné texty typické, článek má promyšlenou strukturu, a to na rovině členění jak horizontálního (především odstavce a kapitoly), tak vertikálního (rozšiřující poznatky v poznámkách pod čarou).

Úvodní strana obsahuje základní informace, jako je číslo časopisu, jméno autora i jeho působiště, název článku spolu s abstraktem a klíčovými slovy ve španělštině i angličtině a bibliografický odkaz na článek samotný. Pro účely překladu jsem se rozhodl anglický text vypustit.

Článek samotný je rozdělen do tří základních sekcí: úvodu, který čtenáři přibližuje kontext, popisu události, který ve dvou samostatných oddílech vysvětluje jednání obou stran, a závěru, který celou situaci hodnotí. Tato struktura napomáhá „úplnosti, celistvosti a vnitřní uspořádanosti“, která odborné texty charakterizuje,¹² tuto tendenci v rámci jednotlivých odstavců a vět ale narušují častá redundantní vyjádření.

Jednotlivé odstavce jsou různě rozsáhlé a (až na výjimky) členěné podle tématu. Tělo textu je převážně původní a jen v několika málo případech obsahuje citace. Více jich ale najdeme v sekci poznámek pod čarou, kterých autor vedle citací využívá i k odkazování na použitou literaturu či příležitostnému doplnění informací. Rozhodl jsem se při překladu všechny tyto složky zachovat a lokalizovat bibliografické odkazy podle konvence, kterou doporučuje redakce ČČH.¹³

¹⁰ KRÁLOVÁ-KULLOVÁ 2012, s. 64.

¹¹ Zdroj: <http://www.ab-initio.es/wp-content/uploads/2014/10/NORMAS-DE-PUBLICACI%C3%93N-AB-INITIO-2014.pdf> [cit. 2023-04-20]

¹² KRÁLOVÁ 2012, s. 64.

¹³ Pozn. k rozsahu práce: do počtu znaků jsem se rozhodl započítávat ty části poznámek, které bylo třeba převést, především souvislé texty, jež obsahují rozšiřující informace. Pokud je tedy součástí poznámky pouhý bibliografický odkaz, lokalizoval jsem například označení paginace či některé zkratky, samotné údaje o knize však nepočítám do výsledného rozsahu překládaného textu. Stejně tak do rozsahu komentáře nezahrnuji ukázky z originálního textu a překladu.

Značnou část textu tvoří rozvitá souvětí. Pro ilustraci uvádím příklad velmi rozsáhlého souvětí, které navíc obsahuje vložené citáty:

„Paulo II no se posicionó de forma abierta hasta 1467, momento en el que, al pronunciarse a favor de don Enrique, puso a su servicio todos los recursos con los que contaba para reforzar su posición: en la bula por la que se nombraba a Veneris, uno de los embajadores de Enrique IV en Roma, como legado a latere en Castilla para resolver la contienda, a la vez que ni siquiera citaba a Alfonso, el papa se referiría a don Enrique como “carissimum in Christo filium nostrum Henricum, Castelle et Legionis Regem illustrem”, y a sus adversarios como “nonnullos Archiepiscopos, Episcopos, Duces, Marchiones, Barones, Proceres et Milites”, siendo evidente, en palabras de Nieto Soria, “la voluntad pontificia de hacer uso de los recursos retóricos propios de la Cancillería Apostólica para aportar legitimidad a la posición del rey frente a la de sus rivales.” (s. 17)

Pokud to bylo možné, snažil jsem se delší souvětí v zájmu zachování prvku charakteristického pro odborné texty zachovat. V případě, že by komplikovaná struktura věty bránila porozumění, jsem se ji ale rozhodl rozdělit.

Po samotném textu článku následuje (pro odborné publikace typický) abecední seznam pramenů a další studijní literatury.

2.3.5. Lexikum

Zvolené lexikum odpovídá odbornému stylu objektivitou a využitím neutrálních výrazů. Text obsahuje několik historických termínů (např. *bula de cruzada*, s. 5; *ratio jurídica*, s. 7; *rex inutilis*, s. 7; *derechos divinos*, s. 11, *legado a latere*, s. 17), ty jsou ale většinou vysvětleny, a text je tak celkově srozumitelný i pro průměrně sečtělého laika. Co se týče dobových citátů, ty jsou často zachovány v původní podobě a nezohledňují tedy plně vývoj španělského pravopisu v pozdějších dějinách jazyka. Pro ilustraci uvádím několik příkladů:

Využití přízvučné samohlásky *é* jako slučovací spojky: „...*é* ocupados sus frutos *é* rentas *é* bienes *é* los entredichos *é* censuras de la iglesia menospreciados...” (s. 12)

Využití přízvučné samohlásky *á* jako dativní předložky: „...leal *á* la Silla Apostólica, *á* vuestra Santidad...” (s. 15)

Zastaralý způsob psaní některých sloves: „...*é fago* voto *á* Dios... al buen pastor *pertenesce*...” (s. 14); „según lo yo *enbío* a mandar que se *faga*, porque mucho *cunple* para *obuiar* a las maliçias que por los contrarios se han *escripto*...” (s. 15)

Zastaralý způsob psaní jiných výrazů: „*Otrosy*, yo escriuo a esa *çibdad*... e vos *asýmesmo* con ellos... los *perlados* y grandes de mis *reynos*...” (s. 15)

Tyto grafické odchylky od dnešní španělštiny však nebrání porozumění a nemění zásadním způsobem smysl sdělení.

Text obsahuje také latinské výrazy. Kromě již uvedených politicko-náboženských termínů se jedná především o názvy děl středověkých autorů (s. 16) a krátký citát z dopisu (s. 17). Obojí autor ponechává bez překladu či dalšího komentáře: u názvů děl to lze vysvětlit konvencí a neexistencí jejich zavedeného překladu do španělštiny, u citátu při rozhodování patrně hrál roli rozsah, příbuznost latinského a španělského jazyka a předpokládané vzdělání cílového čtenáře. Jelikož jsem se ve fiktivní zakázce rozhodl zaměřit na čtenáře odborníka, ponechávám latinské výrazy v původní podobě, ačkoli v případě, že by byl citát rozsáhlejší a méně srozumitelný, bych se nejspíše rozhodl jej přeložit.

2.4. Metoda překladu

Co se týče technické stránky práce, překlad původního textu jsem se rozhodl vyhotovit v textovém editoru Word. Ačkoli jsem zvažoval využití překladatelského nástroje RWS Trados Studio 2021, nakonec jsem od něj upustil, abych mohl text překladu ihned sloučit do jednoho souboru s komentářem, díky čemuž jsem mohl od začátku formátovat dokument podle potřeby a odpadly možné komplikace spojené se slučováním dvou souborů.

Pokud jde o celkovou koncepci překladu podle Nordové¹⁴, vzniklý text usiluje spíše o instrumentálnost než dokumentárnost. Přestože je jazyk a kultura původního textu zjevná i z českého převodu (především ze samotné citované literatury, které je téměř výhradně španělská), cílem vyhotoveného překladu je zachovat informační hodnotu textu obsaženou v projednávaném tématu, nikoli ve způsobu psaní podobných cizojazyčných textů, což se mj. projevuje i v eliminaci redundancí, o kterých bude ještě řeč.

Výchozí text jsem několikrát přečetl a opatřil poznámkami, abych mohl před zahájením samotného procesu převodu ze španělštiny do angličtiny originál zanalyzovat, a stanovit si tak překladatelskou koncepci, která vycházela primárně z modelu Nordové¹⁵. Některé prvky analýzy jsem revidoval v průběhu překladu. Přeložil jsem chronologicky nejprve tělo textu, poté poznámky pod čarou. Lingvistické a jiné nejasnosti jsem konzultoval s doktorkou

¹⁴ NORDOVÁ 2018, s. 45–50.

¹⁵ NORDOVÁ 2005, s. 43–139.

Obdržálkovou, s internetovými slovníky¹⁶ či jinými webovými zdroji a s tištěnými publikacemi: výsledky jsem si poznamenal pro účely komentáře.

Při překladu jsem vycházel ze stanovené fiktivní zakázky a usiloval o to, aby byl text srozumitelný a v míře vhodné pro překlad z cizího jazyka se blížil požadavkům českého odborného stylu.

Komentář jsem vytvořil ve dvou krocích: analýza textu byla sepsána před samotným procesem překladu, kapitoly věnující se rozboru jednotlivých jevů a problémů vznikly po přeložení s využitím poznámek. Během jejich psaní docházelo k drobným revizím textu překladu.

2.5. Překladatelské problémy, postupy a posuny

Následující kapitola je věnována místům textu, která zasluhují komentář pro svou důležitost, obtížnost překladu, zajímavost nebo rozdílnost konvencí výchozího a cílového jazyka. Co se týče terminologie, kterou jsou tyto jevy popisovány, ta vychází ze znalostí získaných během studia společně se zásadními díly o teorii překladu: použité pojmy uvádí např. Levý¹⁷, Popovič¹⁸, Nordová¹⁹ nebo Vinay a Darbelnet²⁰.

2.5.1. Název a nadpisy

Ačkoli název a nadpisy tvoří rozsahem jen nepatrnou část celkového obsahu textu, rozhodl jsem se pro ně vyčlenit samostatnou kategorii analýzy, neboť jsou specifické požadavkem určité stručnosti (ovšem za předpokladu, že zůstane zachován pokud možno celý význam originálu), dále jsou zásadním faktorem při rozhodování recipienta, zda text vůbec číst, a patří tak mezi nejdůležitější části jakéhokoli písemného komunikátu.²¹

Samotný název článku může být náročně přeložit. První potenciální problém představuje slovo *pontificado*, které jsem se po konzultaci se slovníkem Španělské královské akademie²² a Slovníkem spisovného jazyka českého v rozhraní Internetové jazykové příručky²³ rozhodl

¹⁶ Z dvojjazyčných slovníků se jedná především o *Španělsko-český praktický slovník*. LINGEA, [online] <https://slovníky.lingea.cz/spanelsko-cesky>. Mezi jednojazyčnými slovníky jsem využíval většinou oficiální slovník RAE: *Diccionario de la lengua española*, 23.^a ed., [versión 23.5 en línea]. REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, [online] <https://dle.rae.es>.

¹⁷ LEVÝ 2012.

¹⁸ POPOVIČ 1975.

¹⁹ NORDOVÁ 2005.

²⁰ VINAY & DARBELNET 1995.

²¹ KRÁLOVÁ-KULLOVÁ 2012, s. 23.

²² Pontificado. In: *Diccionario de la lengua española*, 23.^a ed., [versión 23.5 en línea]. REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, [online] <https://dle.rae.es> [cit. 2022-04-08].

²³ Pontifikát. In: *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2021). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. <https://prirucka.ujc.cas.cz/> [cit. 2022-04-08].

převést jako *pontifikát*, neboť má v obou jazycích stejný význam (SSJČ jej definuje jako „úřad a hodnost papeže“) a používá se – ač nepříliš často, soudě podle počtu výskytů v korpusu InterCorp²⁴ – i v původně českých textech. Náročnější bylo rozhodnout se, jakým způsobem převést jmennou frázi *la búsqueda de la legitimidad pontificia*. Toto slovní spojení odkazuje na úsilí nepřátelých stran získat papeže na svou stranu, a tak zákonně upevnit své postavení v očích ostatních. Problematické je především slovo *legitimidad*, které se v textu vyskytuje mnohokrát a o jehož možných synonymech se ještě zmíním. Zde je jeho významem výsledek procesu uznání zákonného postavení, tedy získaná *legimita*. Ve spojení s přídavným jménem *papežskou* či *papežovu* ovšem evokuje spíše otázku legitimního postavení hlavy církve, nikoli zástupců nepřátelých stran, kteří v názvu nejsou ani uvedeni, a domnívám se, že stejný problém má i originál. Proto jsem se nakonec rozhodl přeložit *legitimidad* jako *podpora*, neboť název článku je díky tomu poměrně jednoznačný: jasně říká, že šlo o legitimitu obou nepřátelých stran, a osoba papeže také naznačuje, že podpora byla politická spíše než materiální a vojenská. Tento překlad tedy podle mého názoru vyjadřuje podstatu textu lépe než snaha o doslovnost.

2.5.2. Konektory a návaznost vět

Text obsahuje několik výčtů oddělených středníkem. Tato praxe je ve španělštině běžná,²⁵ zatímco v češtině není tak častá a využívá se „zpravidla pokud jsou body výčtu delší a v některém z nich je pro vnitřní členění použita čárka“.²⁶ Pokud to nebyl případ výčtů obsažených v textu, rozhodl jsem se tedy oddělit jednotlivé položky běžnou čárkou.

„Estos crímenes eran la utilización de una tercera persona para conseguir prole; no respetar la religión católica y favorecer a los infieles; haber hecho un mal uso de los fondos recaudados por la bula de cruzada; dirigir de forma deficiente la guerra contra el reino de Granada; y conceder el maestrazgo de Santiago a su favorito, don Beltrán de la Cueva, lo que solo podría provocar más males a Castilla.“ (s. 5 originálu)

→ „Obviňoval jej z pokusu zplodit potomka za pomoci třetí osoby, nerespektování katolické víry a upřednostňování jinověrců, zpronevěry financí získaných na křížovou výpravu, špatného vedení války proti Granadskému emirátu a jmenování svého oblíbence Beltrána de la Cuevy velmistrem Řádu svatojakubských rytířů, což mohlo mít pro Kastilii jen špatné důsledky.“ (s. 4 překladu)

²⁴ ROSEN, A. – VAVŘÍN, M. – ZASINA, A. J.: Korpus InterCorp – čeština, verze 12 z 12. 12. 2019. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2019. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

²⁵ KRÁLOVÁ-KULLOVÁ 2012, s. 30.

²⁶ Psaní výčtů. In: *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2021). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. <<https://prirucka.ujc.cas.cz/>>. [cit. 2023-04-27]

V několika případech jsem se rozhodl učinit z věty vložené vsuvku, aby byl text vzhledem k vysoké frekvenci rozvitých souvětí s mnoha čárkami přehlednější.

„Serían ellos los que actuando en representación de los tres estamentos y, por extensión, contando con el consenso del reino en su favor, tendrían la legitimidad de actuar al margen de la autoridad del monarca.“
(s. 11 originálu)

→ „Jako zástupci tří stavů – a přeneseně tedy se souhlasem celého království – mohli jednat v této otázce bez ohledu na královské pravomoci oni sami.“ (s. 9 překladu)

Ačkoli jsem se celkově snažil zachovat stavbu původního textu, v některých případech jsem se rozhodl souvětí rozdělit v zájmu srozumitelnosti mj. vzhledem k tomu, že španělská souvětí bývají v připravených textech obvykle delší než česká²⁷, tedy je možné tento rozdíl kompenzovat. Následující příklad vedle rozdělení věty ukazuje také změnu slovosledu a větné struktury.

„El avance desde el siglo XIII a una ratio jurídica, una concepción iuscéntrica en la que la ley será el eje vertebrador frente a la sociedad cristocéntrica del período anterior, hacía necesario la demostración de los fundamentos jurídicos de cualquier pretensión para que esta fuese legítima, pero sin que por ello las concepciones sacrales se abandonen, pues, al mismo tiempo, se dará un proceso de secularización de conceptos eclesiásticos a la fundamentación política del reino.“ (s. 7 originálu, pozn. č. 17)

→ „Oproti předchozímu kristocentrismu se od 13. století uplatňuje pojetí společnosti založené na právu, ratio legis: aby byl jakýkoli zákon legitimní, je nutné jej odůvodnit. Zároveň se však nejedná o odklon od duchovního pojetí, neboť církevní pojmy se sekularizují a začleňují do politických základů království.“ (s. 5 překladu, pozn. č. 17)

Podobně jsem se rozhodl pro rozdělení ve druhém odstavci úvodu:

„...la ideología política contaba aún con una fuerte dimensión religiosa **que hacía que** lo teológico continuara ocupando una posición destacada...“ (s. 4 originálu)

→ „... neboť politická ideologie měla tehdy silnější náboženský rozměr. Teologie **tedy** nadále měla výsadní roli při...“ (s. 3 překladu)

Španělský originál obsahuje ve velmi vysoké míře konektory, spojující jednotlivé věty i celé odstavce. Při převodu do češtiny jsem se často rozhodoval spíše pro krátké a méně explicitní prostředky textové návaznosti (v některých případech jsem je zcela vynechal, pokud to nebránilo pochopení textu), neboť snaha striktně všechny zachovat vedla k jejich častému a rušivému opakování a působila, jako by autor podceňoval kognitivní schopnosti čtenáře.

²⁷ KRÁLOVÁ-KULLOVÁ 2012, s. 12.

„La guerra contra los infieles no planteaba dificultades en orden a las obligaciones y preceptos morales, pero entre cristianos estos problemas sí se planteaban, por lo que era necesario alegar tales acciones. **En este sentido**, difundir la imagen de Enrique IV como hereje serviría a los rebeldes para mostrar que estaban procediendo contra un monarca que con su favor a los infieles estaba alterando la paz y el orden en sus reinos, poniendo en peligro la salvación futura de sus súbditos. **En consecuencia**, el bando alfonsino simplemente se estaría guiando por principios evangélicos al declarar la guerra al rey, pues su fin sería defender el bien común del reino.“ (s. 12 originálu)

→ „Ve válce proti nevěřícím morální zásady a povinnosti nehrály roli, ale v boji mezi křesťany představovaly překážku, a bylo třeba takové jednání odůvodnit. Vzbouřenci šířili názor, že je Jindřich IV. kacíř, aby byl panovník vnímán jako podpůrce nevěřících, který svým jednáním narušuje mír a pořádek v království, a tak ohrožuje budoucí spásu svých poddaných. Alfonsova strana se vyhlášením války králi pouze řídí zásadami evangelia, neboť jejím cílem je bránit společné dobro království.“ (s. 9 překladu)

2.5.3. Pojmy

Ústředním tématem článku je pojem *legitimidad*, který se v textu mnohokrát opakuje. Podle kontextu jsem se jej rozhodl převést nejčastěji jako *legitimita* či *legitimnost*, v některých kontextech jsem jej opsal jinak: vedle již uvedeného názvu článku to byly jednak případy častého opakování pojmu na malém prostoru, jednak věty, kde by autor původně českého textu mohl preferovat jiný tvar než jmenný:

„... **tendrían la legitimidad de actuar** al margen de la autoridad del monarca.“ (s. 11 originálu)

→ „... **mohli jednat** v této otázce bez ohledu na královské pravomoci oni sami.“ (s. 9 překladu)

Vzhledem k tématu článek často zmiňuje hlavu katolické církve, na kterou odkazuje například slovy *pontífice romano* či *el papa*. Pro účely překladu jsem se rozhodl využívat různá česká synonyma a nedržet se striktně originálu, neboť by to na několika místech vedlo k nadměrnému opakování téhož slova. Vedle jednoslovného *papež* jsem tedy na několika místech použil delší synonymum *hlava církve* nebo i tvar *římský biskup*.

Výraz *procuradores*, který v původním textu odkazuje na duchovní, vyslané oběma stranami konfliktu do Říma, má podle slovníku RAE několik konkrétních potenciálně relevantních významů, které souvisí s církevní hierarchií. Vzhledem ke kontextu jsem jej ale převedl jako *zástupce*, tedy v souladu s hlavními významy, které slovník uvádí, i když se patrně jedná o mírnou generalizaci, která ovšem plní svůj účel a funkci v textu.

„... ambos bandos prepararon diversos escritos y enviaron a sus **procuradores** a Roma con el objetivo de intentar mostrar ante el pontífice... su propia legitimidad...“ (s. 4 originálu)

→ „... sepsaly obě strany četné listy a vyslaly do Říma své **zástupce**, aby papeži... dokázali vlastní legitimitu...“ (s. 3 překladu)

Článek několikrát zmiňuje pojem *rey cristianísimo*. Jedná se o titul panovníků, který byl využíván hlavně francouzskými vladaři, a který se v češtině ujal jako kalk *nejkřesťanštější král*. Vyskytuje se – ač nepříliš často – i v původně českých textech, jako je například Durychovo Bloudění,²⁸ považoval jsem tedy za vhodné jej převzít.

Latinský termín *rex inutilis* jsem ponechal v původní podobě, neboť vzhledem k cílové skupině čtenářů jsem se latinské výrazy snažil zachovávat, a v tomto případě jej autor navíc sám podrobně vysvětluje, takže není nutné hledat kvůli porozumění český ekvivalent. Oproti tomu slovo *auctoritas* je v textu použito jen jako synonymum k *autoridad*; nejedná se o širěji definovaný pojem jako v případě *rex inutilis*. Bylo by tedy snadné jej počestit, ale rozhodl jsem se zachovat cizího výraz v zájmu respektování autora a s ohledem na cílového čtenáře.

Na s. 8 je použito slovní spojení *justicia real*. Adjektivum *real* v tomto kontextu znamená nejspíše *královský*, nikoli *skutečný*, a jedná se o alternativu či protiklad pojmu *justicia local/municipal*, tedy o nejvyšší úroveň práva v království.²⁹

V prvním odstavci s. 11 nacházíme termín *derechos divinos*. Jedná se o středověkou myšlenku, podle které je vláda krále Božím darem, a panovník je tedy zaštitěn božskou autoritou.³⁰ Rozhodl jsem se je převést opisně explikací jako *právo králů vládnout z Boží milosti*, neboť pouhé slovní spojení *božské právo králů* se v češtině, pokud se mi podařilo dohledat, příliš neuzívá (narozdíl od běžné formulace *král z Boží milosti/vůle*, která se ovšem hodí jen do specifického kontextu), ačkoli historik by jej patrně pochopil.

Autor několikrát používá pojem *propaganda*, v jednom případě i s předponou *kontra-*. Zvažoval jsem jej nějak počestit, neboť jeho využití vzhledem k době projednávaných událostí se může zdát anachronistické, ale jelikož se jedná o analýzu historie z hlediska člověka moderní doby, využil jsem nakonec do češtiny přejaté výrazy *propaganda* a *kontrapropaganda*.

Pojem *ministro* má ve vztahu ke katolické církvi několik významů. Z mnoha definic, které uvádí slovník RAE,³¹ jsem vyloučil ty, které se týkaly konkrétního průběhu mešního obřadu a hierarchie jezuitského řádu, jenž v době sepsání citovaného dopisu ještě neexistoval. Jako jediný relevantní význam mi tak zbyl následující:

²⁸ ROSEN, A. – VAVŘÍN, M. – ZASINA, A. J.: Korpus InterCorp – čeština, verze 12 z 12. 12. 2019. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2019. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

²⁹ Podařilo se mi jej takto dohledat např. v: GUERRERO GALVÁN, s. 44.

³⁰ ULLMANN 1971, např. s. 144.

³¹ Ministro. In: Diccionario de la lengua española, 23.^a ed., [versión 23.5 en línea]. REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. <<https://dle.rae.es>> [cit. 2023-04-27].

„8. m. En algunas religiones, prelado ordinario de cada convento.“

Nahlédnutím do Kodexu kanonického práva³² jsem si posléze ověřil, že ve vztahu ke klášterním institucím je *prelado ordinario* označení pro představeného.

„[...] Dios é de su santa eglesia...] é los **Ministros** é Perlados de ella... han seido muchas veces presos...“
(s. 12 originálu, část v hranatých závorkách doplněna z díla, které autor cituje)

→ „... a její **představení** i prelátí Vaší Výsosti a úředníkům Vaším po vůli mnohokrát v žalář vsazení byli...“ (s. 9 překladu)

Historickou událost známou jako *la Farsa de Ávila* se mi z českých textů podařilo dohledat v Dějinách Španělska³³, rozhodl jsem se tedy ponechat název *Fraška z Ávily*, přestože osobně bych volil spíše formulaci *Ávilská fraška*.

»... en la ceremonia conocida como la “Farsa de Ávila”...« (s. 3 originálu)

→ »... při obřadu známém jako Fraška z Ávily...« (s. 2 překladu)

Pojem *legado a latere* je internacionalismus označující papežského vyslance, který za účelem speciální mise disponuje určitými pravomocemi.³⁴ Do češtiny jsem jej převedl jako *legát a latere*.

Do široce pojaté kategorie pojmu řadím i jména historických osobností. V souladu s domácí tradicí jsem převedl do české podoby především jméno panovníka, ostatní jména jsou ponechána téměř v původní podobě, a to včetně předložky *de*; ta je v některých případech odvozena z místa původu, jindy ze jména otce. Ne vždy je ovšem jednoznačné, o který případ se jedná. Jelikož se mi nepodařilo dohledat zavedené překlady těchto jmen do češtiny, rozhodl jsem se pro transkripci, mj. aby si mohl čtenář jména případně snáze dohledat a aby celý výčet působil konzistentně. Specifický případ ve výčtu osobností představuje španělský biskup italského původu, uvedený hispanizovaným a latinizovaným jménem jako Antonio Jacobo de Veneris. Pokud se mi podařilo dohledat, ve všech hlavních evropských jazycích s výjimkou španělštiny je preferována italská varianta Giacomo Antonio Venier (nebo její varianty).³⁵ Vzhledem k absenci výskytů tohoto jména v původních českých textech jsem se rozhodl přiklonit k jeho italské (mezinárodní) podobě.

³² Cann. 134, Título VIII. In: *Código de derecho canónico*, [online] https://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/esp/documents/cic_libro1_cann129-144_sp.html [cit. 2023-04-27].

³³ CHALUPA 2017, s. 127.

³⁴ Legate a latere. In: *Merriam-Webster.com Dictionary*, Merriam-Webster, [online] <https://www.merriam-webster.com/dictionary/legate%20a%20latere> [cit. 2023-04-27].

³⁵ Zdroj: [online] <https://cardinals.fiu.edu/bios1473.htm#Venier> [cit. 2023-05-06].

„Antonio Jacobo de Veneris, obispo de León, Suero de Solís, Juan de Medina, arcediano de Almazán, el doctor Rodrigo de Vergara y don Rodrigo Sánchez de Arévalo, obispo de Oviedo.“ (s. 14 originálu)

→ „Leónský biskup Giacompo Antonio Venier, Suero de Solís, almazánský arcijáhen Juan de Medina, doktor Rodrigo de Vergara a oviedský biskup Rodrigo Sánchez de Arévalo...“ (s. 11 překladu)

2.5.4. Slovosled, aktuální větné členění a pasivní konstrukce

V řadě případů jsem považoval za nutné či vhodné změnit slovosled a stavbu věty tak, aby její tematicko-rematické členění odráželo českou konvenci a jednotlivé věty lépe navazovaly jedna na druhou. V následujícím příkladu jsem se rozhodl transponovat podmět věty na přísudek a nahradit jej původním předmětem, neboť jsem považoval za vhodnější učinit tématem věty panovníka a teprve poté uvést jeho svržení, zatímco tématem původní věty je svržení samotné:

„**La deposición de Enrique IV** por un importante sector de la nobleza descontenta con su gobierno y el alzamiento de su hermanastro don Alfonso como rey en la ceremonia conocida como la “Farsa de Ávila”, el 5 de junio de 1465, dio lugar...“ (s. 3 originálu)

→ „**Jindřich IV. byl sesazen** z trůnu významnou částí šlechty, která nebyla spokojena s jeho vládou, a tak za krále prohlásila 5. června 1465, při obřadu známém jako Fraška z Ávily, jeho nevlastního bratra Alfonse.“ (s. 2 překladu)

Někdy bylo vhodné provést transpozici antonymickým převodem:

„Lo interesante de este escrito es que el arzobispo, primado de España y cabeza de la Iglesia castellana, acusaba de forma directa a Enrique IV de una serie de crímenes nefandos **con el fin expreso** de que el pontífice se indignara contra él...“ (s. 5 originálu)

→ „Na tomto listu je zajímavé, že arcibiskup, jenž byl primasem španělským a hlavou kastilské církve, přímo obviňoval Jindřicha IV. z řady hanebných zločinů a **nezastíral**, že se tak snaží papeže obrátit proti králi, aby jej přestal podporovat.“ (s. 3–4 překladu)

Ve španělském originálu se také v hojné míře vyskytovalo pasivum ve větách, které explicitně uvádí i konatele. Jelikož v češtině se tyto konstrukce nevyskytují tak často³⁶, bylo někdy záhodno provést syntaktickou transpozici³⁷ a nahradit je tvarem činným.

„El déficit de legitimidad desde el que ambas facciones partían cuando estalló la contienda provocó que sus partidarios se vieran abocados a una búsqueda desesperada de fundamentos de legitimación para sus respectivas causas, y, entre otras, las referencias legitimadoras de origen religioso-eclesiástico **fueron aprovechadas** en sus máximas posibilidades.“ (s. 4 originálu)

³⁶ KRÁLOVÁ-KULLOVÁ 2012, s. 42.

³⁷ DUBSKÝ 1988, s. 21–22.

→ „Protože ani jedna ze stran na počátku sporu neměla dostatečnou legitimitu, jejich stoupenci byli nuceni zoufale pátrat po důvodech, kterými by ospravedlnili vznesené nároky, a přitom v nejvyšší možné míře **využili** mj. odkazů na příčiny nábožensko-církevní.“ (s. 2 překladu)

Místy jsem se při převodu na osobní tvar rozhodl také pro explicitaci, neboť komplikovaná původní struktura věty či větného členu by v doslovném překladu zněla neuměle a cize.

„El bando de Enrique IV también pretendió defender la legitimidad de su causa y la ilegitimidad de los actos cometidos por los rebeldes de cara al pontífice con el mismo objetivo de alcanzar su favor. **Se ponía de esta forma en vigencia el principio de** la remisión del derecho de deposición a la autoridad pública, común y superior que representaba el pontífice por ambas partes en este conflicto...“ (s. 14 originálu)

→ „Strana Jindřicha IV. se obdobně pokoušela bránit legitimitu svého cíle a nezákonnost činů, kterých se dopustili vzbouřenci, v očích papeže, aby si získala jeho přízeň. **Její přívrženci se snažili papeže přesvědčit**, aby neuplatnil právo na sesazení, které měl jako vyšší společná veřejná autorita ve vztahu k oběma stranám konfliktu...“ (s. 11 překladu)

Vyskytly se ovšem případy, kdy stavba věty umožňovala převod osobního konatele na neosobního původce děje:

„...el rey se trataba de un monarca inhábil, y que, por tanto, **acabaría por provocar** la destrucción del reino.“ (s. 8 originálu)

→ „... král nebyl schopný vládnout, a království tak **hrozila** zkáza.“ (s. 6 překladu)

V následujícím příkladu jsem se rozhodl změnit přístavek na hlavní větu a posunout důležitější réma věty na konec:

„Ya en el verano de 1464 le encontramos preparando una campaña para informar a Pío II de los peligros que corría Castilla por el mal gobierno de don Enrique, expuestos todos ellos en una carta de la que nos han dado cuenta los cronistas del reinado.“ (s. 5 originálu)

→ „Od zemských kronikářů víme, že už v létě roku 1464 plánoval Carrillo informovat Pia II. o nebezpečích, která Kastilii kvůli Jindřichově špatné vládě hrozila, a vysvětlil mu je prostřednictvím dopisu.“ (s. 3 překladu)

U některých výčtů jsem vzhledem k vysoké frekvenci jmenných výrazů a charakteru jednotlivých položek výčtu považoval za vhodné převést je formou sloves:

„Al rey cristianísimo le caracterizaban tres elementos que permitían calificarle como tal: la **actuación guerrera** del monarca en defensa de la fe, la **ejemplaridad** personal como buen cristiano y su **actitud** de protector natural de la Iglesia en su reino.“ (s. 6 originálu)

→ „Aby se král mohl považovat za nejkřesťanštějšího, musel splňovat tři podmínky: **bránit** víru vojenskými prostředky, **žít příkladný život** dobrého křesťana a **jednat** jako přirozený ochránce církve ve svém království.“ (s. 4 překladu)

„Las acusaciones básicas que se lanzaron contra Enrique IV fueron la de su **falta de fe**, la de su **actitud irreligiosa** y la del **deficiente funcionamiento de la justicia real** desde que accedió al trono.“ (s. 8 originálu)

→ „Jindřich IV. podle vznesených obvinění **málo věřil, choval se bezbožně** a od jeho nástupu na trůn **nevládla v království spravedlnost**.“ (s. 6 překladu)

Následující výňatek ukazuje, že někdy bylo nutné eliminovat personifikaci neživotného konatele a nahradit ji jiným, v tomto případě zvratným, tvarem:

„Uno de los principales efectos secundarios de carácter negativo que podía acarrear para los monarcas la imagen de rey cristianísimo era el que podía emplearse como argumento para justificar una posición subsidiaria del poder real frente al de los papas: **la imagen del rey cristianísimo imponía** al monarca una determinada actitud...“ (s. 6 originálu)

→ „Jeden z nejzásadnějších negativních důsledků, které z ideálu nejkřesťanštějšího krále mohly vyplynout, bylo totiž možné použít jako argument pro podřízené postavení královské moci vůči papežské. **Od panovníka se očekávalo** určité chování ve vztahu k církvi...“ (s. 4 překladu)

Při překladu byl několikrát změněn i slovosled:

„Otros autores, como Graciano, plantearon también una serie de condiciones para considerar la guerra como justa, destacando este autor en su Decreto que...“ (s. 11 originálu)

→ „I jiní autoři vytyčili několik podmínek spravedlivé války: Gratianus uvádí ve svém Dekretu, že...“ (s. 8 překladu)

Při překladu některých vět jsem považoval za vhodné sjednotit synonymní výrazy do jednoho a vyhnout se tak nadbytečnému opakování, pokud to nemělo zásadní vliv na sdělovací hodnotu věty. V následujícím příkladu jsem se rozhodl vynechat adjektivum *secundarios*, neboť české ekvivalenty *druhotných* či *sekundárních* působily ve spojení se slovem *nejzásadnějších* jako protimluv, a navíc toto adjektivum plní ve větě podobou funkci, jako sloveso *acarrear*: tedy explicitně vyjadřuje, že zmíněný důsledek nebyl klíčovou součástí konceptu, ale že z něj logicky vyplynul. Domnívám se tedy, že sloveso *vyplynout* je pro zachování významu dostačující.

„Uno de los **principales efectos secundarios** de carácter negativo que podía acarrear para los monarcas la imagen de rey cristianísimo era...“ (s. 6 originálu)

→ „Jeden z **nejzásadnějších negativních důsledků**, které z ideálu nejkřesťanštějšího krále mohly vyplynout...“ (s. 4 překladu)

Obtížný byl převod dvojice *fin* a *medio*, kterým lze ve španělštině poukázat na dvojí účel nějakého konání či jevu. Jelikož jsem v češtině podobnou zažitou vazbu nenašel a jakýkoli pokus o její doslovný překlad považuji za nepřírozeně znějící a pro českého čtenáře cizí,

rozhodl jsem se vzdát se konkrétního významu, který obě slova nesou, a využít zažitých spojek, neboť ztráta obsahu sdělení je minimální.

„... la presentación de este tipo de denuncias contra el rey ante Paulo II era en sí misma un **fin** –convencer al pontífice de retirar su apoyo al monarca– pero también un **medio**, pues...” (s. 8 originálu)

→ „Tuto stížnost na krále předložili Pavlu II. za dvojím účelem: **jednak** měla přesvědčit papeže, aby přestal panovníka podporovat, **jednak**...” (s. 6 překladu)

V níže uvedené větě jsem se rozhodl eliminovat slovesa, která v češtině vyplývají z kontextu, a zjednodušit tak strukturu věty:

„La concurrencia del clero era también fundamental para la justificación de las condiciones restantes, el **defender** una causa justa y **tener** una recta intencionalidad.“ (s. 12 originálu)

→ „Podpora kléru byla také zásadní pro splnění zbývajících podmínek, tedy spravedlivé příčiny a správného cíle.“ (s. 9 překladu)

Ačkoli většina použitých překladatelských postupů vedla ke kondenzaci textu (jak je vidět i ze srovnání originálu s překladem), v některých případech jsem naopak amplifikoval a explikoval:

„Para legitimar tales actos trataron de demostrar que su enfrentamiento contra Enrique IV **se trataba de** una guerra justa.“ (s. 11 originálu)

→ „Aby tyto činy vysvětlili, pokusili se dokázat, že jejich povstání proti Jindřichu IV. **splňuje podle definice podmínky** spravedlivé války.“ (s. 8 překladu)

2.5.5. Historizující styl

Článek obsahuje několik citátů z dobových dopisů. Při jejich převodu jsem se rozhodl pro historizující styl, který bude náznaky vytvářet iluzi dobového textu, aniž by se jednalo o snahu rekonstruovat styl 15. století ve všech rysech, neboť obtížnost podobného úkolu neodpovídá účelům, pro které je překlad vyhotoven, ani není z hlediska dnešního čtenáře žádoucí. Abych identifikoval nejdůležitější rysy tohoto stylu, přečetl jsem v rozhraní diachronního korpusu Diakorp 6 úryvky z řady původních českých textů sepsaných od středověku až po rok 1850. Dospěl jsem k následujícím postupům:

Zvláštní pozornost jsem věnoval rovině lexikální: v citátech jsem se pokoušel téměř ke každému výrazu najít historizující synonymum a ověřoval jeho význam a užívání pomocí korpusu Diakorp 6. Při výběru mezi synonymy jsem vždy volil výraz knižní či alespoň nejspisovnější, působící původně česky a pokud možno odrážející dobový způsob myšlení.

„Stran konání spravedlnosti, kteráž po víře hlavní ctností králů býti má, k jejímu vykonávání jmenování jsou úředníci tací, na něž pronáší města Vaše veliké stížnosti, neb jednání některých jest velkou nespravedlností a tyraní.“ (s. 6 překladu, pozn. č. 25)

U přísudku jmenného jsem v některých případech eliminoval sponové sloveso *být*, zejména pokud by se mělo opakovat:

„Ze všech setkání shromáždění toho **byl**, již bez veškeré přetvářky, **vyhotoven** soupis spáchaných provinění. **Poslán** nejen králi, ale i nám prokurátorům, již jsme tehdy v kurii římské meškali, s příkazem, že o něm vyrozuměti máme nejprve papeže a nato kardinály španělské jakož i francouzské a italské, pokud naší straně nakloněni jsou. V listu **nevynecháno** nic: ...“ (s. 7 překladu, pozn. č. 26)

Jako koncovku slovesných infinitivů jsem volil *-ti*.

„Ač Vaše Výsost měla by nade všechny své poddané Boha **milovati**, **obávati se** a **ctítí** jako nikoho jiného...“ (s.7 překladu)

Snažil jsem se napodobit dobový slovosled například postpozicí adjektiv nebo umístěním slovesa na konec věty.

„Prosím Vás, abyste pro náklonnost ke mně vykonat **rozkázal**, oč žádám...“ (s. 12 překladu)

2.5.6. Eliminace redundancí a kondenzace

V původním článku se vyskytuje řada informací hned několikrát, často v poměrně těsném sledu. Týká se to jak jednotlivých slov, tak i některých celých vět v souvětí. Vysokého výskytu redundantních informací jsem si všiml již při první četbě textu a dospěl jsem k závěru, že jejich míra je sotva únosná i ve španělském originálu, a pro český překlad tak bude třeba některé pasáže zestručnit či vypustit, aby čtenář neměl pocit, že jej autor podceňuje. První příklad je ukázkou rozsáhlého souvětí, kde je ve vedlejší větě explicitně uvedena informace naprosto zřejmá z kontextu, a kterou jsem se tedy i v zájmu stručnosti a neopakování slov rozhodl vyškrtnout:

„En este marco de búsqueda de elementos de legitimación para sus respectivas causas, y, en concreto, de aquellos de connotaciones religioso-sagradas, el conseguir el apoyo del pontífice romano fue un objetivo en el que ambos bandos centraron buena parte de sus esfuerzos debido a lo conveniente que resultaba dentro de la lógica de la legitimación por el consenso el hecho de contar con su favor, pues este venía a representar el apoyo de toda la Iglesia **a la causa por la que se hubiera decantado**, con todo lo que ello suponía: ...“ (s. 4 překladu)

→ „V rámci hledání způsobů, jak legitimizovat své záměry, a to konkrétně těch s náboženským podtextem, směřovaly obě strany značnou část svého úsilí k získání podpory římského biskupa. Ta by byla užitečná z hlediska legitimizace pomocí konsenzu, protože papežův souhlas s nějakým cílem vyjadřoval podporu celé církve, a daný cíl se tak automaticky stal...“ (s. 3 překladu)

Podobně následující příklad:

„Alfonso Carrillo, arzobispo de Toledo, fue el principal miembro del episcopado castellano que se opuso a Enrique IV en este conflicto y el primero en recurrir a Roma en busca del respaldo que el pontífice pudiera proporcionarles a él y a sus aliados de rebelión para actuar contra lo que consideraban un deficiente ejercicio del oficio regio **por parte del monarca.**“ (s. 5 originálu)

→ „Toledský arcibiskup Alfonso Carrillo byl hlavní z členů kastilského biskupského sboru, který se v konfliktu postavil proti Jindřichu IV. a první se obrátil na Řím ve snaze získat podporu, již jemu a ostatním vzbouřencům mohl nabídnout papež a díky níž by mohli vystoupit proti způsobu panování, který považovali za nedostačující.“ (s. 3 překladu)

Podobný příklad, kde autor opakuje z předchozího kontextu zcela zřejmé tvrzení:

„Debido a ello, cuando tuvo lugar la “Farsa de Ávila” (junio de 1465), ambos bandos acudieron a Roma **en busca de la legitimidad que su apoyo pudiera proporcionarles.**“ (s. 7 originálu)

→ „Proto se obě strany po Frašce z Ávily (která proběhla v červnu 1465) obrátily na Řím s žádostí o pomoc.“ (s. 5 překladu)

Vypustil jsem i tautologickou definici pojmu *rey cristianísimo*:

„La alusión al **rey cristianísimo** era un recurso básico y lugar común de la propaganda política de inspiración eclesiástica a favor del poder regio que implicaba que el monarca, **como rey más cristiano**, mandaba sobre un pueblo elegido...“ (s. 6 originálu)

→ „Poukázat na tento obecně známý koncept, vytvořený církví ve snaze upevnit královskou moc, bylo běžným a základním prostředkem politické propagandy, podle kterého stál panovník v čele vyvoleného lidu a království mělo být hlavní oporou a obráncem víry.“ (s. 4 překladu)

Opět případ, kde se v jednom odstavci opakuje dvakrát tatáž informace:

„Uno de los principales efectos secundarios de carácter negativo que podía acarrear para los monarcas la imagen de rey cristianísimo era el que **podía emplearse como argumento para justificar una posición subsidiaria del poder real frente al de los papas:** [...] esta carta del arzobispo Carrillo tenía como fin apelar al papa para que actuase contra el malogrado rey cristianísimo, **pues, como tal, tenía potestad para actuar contra él.**“ (s. 6 originálu)

→ „Jeden z nejzásadnějších negativních důsledků, které z ideálu nejkřesťanštějšího krále mohly vyplynout, **bylo totiž možné použít jako argument pro podřízené postavení královské moci vůči papežské.** [...] se obrátil arcibiskup Carrillo právě na něj, aby využil své pravomoci a vystoupil proti nevyhovujícímu králi, který ideál nesplňuje.“ (s. 4 překladu)

Poslední příklad redundantní vedlejší věty:

El bando rebelde había traspasado todos los límites al deponer al rey y declararle la guerra, y si quería optar a contar con la legitimidad añadida que suponía el contar con el respaldo pontificio, debía demostrar ante

el papa los fundamentos jurídicos en que basaban sus acciones contra el monarca **para conseguir que las respaldara.** (s. 7 originálu)

→ „Vzbouřenci sesazením krále a vyhlášením války překročili únosnou hranici a pokud chtěli počítat s papežovou záštitou, jež znamenala větší legitimitu, museli mu své jednání zákonně odůvodnit.“ (s. 5 překladu)

I vlivem sémantických a jiných odlišností mezi oběma jazyky při převodu do češtiny tak často docházelo ke značnému zhuštění textu, aniž by se tím ochudila informační hodnota.

2.5.7. Citace, zkratky a typografická pravidla

Jelikož text obsahuje řadu bibliografických odkazů, bylo nutné zvolit jednotnou metodu jejich převodu podle české konvence. Základním výchozím bodem byla samozřejmě norma ČSN ISO 690³⁸ a pokyny pro autory, kteří chtějí přispět do média, zvoleného ve fiktivní zakázce³⁹. Při překladu některých mně neznámých zkratk jsem využil webové stránky Wikilengua⁴⁰; ačkoli se nejedná o oficiální zdroj RAE (Španělská královská akademie tuto stránku podporuje, ale za pravdivost a závaznost obsahu neručí), pro účely pochopení jednoslovných běžně využívaných zkratk jsem jej považoval za dostačující.

Autor odkazuje na jednotlivé poznámky pod čarou pomocí horního indexu, který v případě, že se nachází na konci věty, vkládá vždy před tečku. V českém úzu se ale postavení horního indexu, který odkazuje na poznámku pod čarou, odvíjí podle toho, zda se týká celé věty (případně odstavce), nebo jen konkrétního výrazu,⁴¹ čemuž jsem text přizpůbil.

2.5.8. Chyby v originále

Ve snaze hlouběji porozumět některým částem textu jsem si zdroje, které autor uvádí v poznámkách pod čarou, vyhledával na internetu. Při této příležitosti jsem narazil na poznámku č. 45, kde autor článku vyměnil dva znaky, a odkázal tak na zcela jiný dokument v citovaném díle⁴². Tuto chybu bylo snadné ověřit a vysvětlit její původ, neboť autor naštěstí uvádí i čísla citovaných stránek. V překladu jsem se samozřejmě rozhodl překlep opravit.

„BONILLA, A., FITA, F., Opus cit., doc. n.º CXVII, pp. 329-330“ (s. 12 originálu, pozn. č. 45)

→ „A. BONILLA, F. FITA, C. d., dok. č. XCVII, s. 329–330“ (s. 10 překladu, pozn. č. 45)

³⁸ ČSN ISO 690. Informace a dokumentace – Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 2011. Třídící znak 01 0197.

³⁹ Dostupné z: <https://www.hiu.cas.cz/periodika/cesky-casopis-historicky> [online]

⁴⁰ Dostupné z: https://www.wikilengua.org/index.php/Lista_de_abreviaturas_bibliogr%C3%A1ficas [online]

⁴¹ DJD: Databáze jazykových dotazů [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. [cit. 2023-04-27]. Dostupné z: https://dotazy.ujc.cas.cz/odpovedi/?klicove_slovo=odkaz&filter=1&items=20&page=1

⁴² Dostupné z: https://bibliotecadigital.jcyl.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=10068020 [online]

3. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo přeložit text *El pontificado y la guerra civil castellana (1465-1468): La Búsqueda de la legitimidad pontificia* a vyhotovený překlad následně opatřit komentářem a analýzou překladatelských problémů a postupů. Při překladu textu jsem dbal na přesný převod informací a usiloval o přizpůsobení textu adresátovi, jak je nastíněn ve fiktivní zakázce.

Co se týče reálií, text obsahoval informace ucelené a vedlejší zdroje z oblasti historie jsem využíval spíše pro ověření informací než pro doplnění chybějících souvislostí. Ačkoli autor článku používal některé termíny, které bylo nutné dohledat, často považoval za vhodné je vysvětlit, a tak ani z terminologického hlediska text nebyl neúměrně náročný. Hlavní výzvu představovalo spíše celkové vyznění a čtivost textu: bylo vhodné zbavit originál mnoha redundantních vyjádření, aniž by se tím narušil význam komunikátu a záměr autora.

Práci považuji za přínosnou, neboť jsem se při procesu překladu a analýzy lépe obeznámil se španělskou konvencí historických textů a procvičil si postupy, kterými je lze přiblížit českému čtenáři, díky čemuž jsem se naučil lépe a hlouběji přemýšlet o celkové překladové koncepci i dílčích problémech. Doufám a pevně věřím, že vyhotovený překlad plní svůj účel a splňuje požadavky na kvalitu, které k podobné práci patří.

4. Bibliografie

4.1. Primární zdroj

GONZÁLEZ NIETO, Diego, “El Pontificado y la guerra civil castellana (1465-1468): la búsqueda de la legitimidad pontificia”, *Ab Initio*, č. 12 (2018), s. 3–22. Dostupné z: www.ab-initio.es [online]

4.2. Sekundární zdroje

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

DUBSKÝ, Josef. *Capítulos de estilística funcional comparada*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

DUBSKÝ, Josef. *Základy španělské lexikologie (pro překladatele a tlumočníky)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

GUERRERO GALVÁN, Luis René. *Esbozo de la aplicación de la justicia en Indias*. Ciudad de México: Tirant lo Blanch, 2017. ISBN 978-84-9169-626-1.

CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-525-3.

KRÁLOVÁ-KULLOVÁ, Jana. *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7308-404-2.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

NORD, Christiane. „What Do We Know About the Target-Text Receiver?“ In: BEEBY, A. ENSINGER, D., PRESAS, M. (eds.) *Investigating Translation. Selected papers from the 4th International Congress on Translation*. Barcelona: J. Benjamins, 2000. ISBN 978-90-2729-974-1.

NORD, Christiane. *Text Analysis in Translation: theory, methodology and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam: Rodopi, 2005. ISBN 90-420-1808-9.

NORD, Christiane. *Translating as a purposeful activity: functionalist approaches explained*. New York: Routledge, 2018. ISBN 978-1-138-57336-9.

POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. Bratislava: Tatran, 1975.

ULLMANN, Walter. *Principios de gobierno y política en la Edad media*. Překlad Graciela Soriano. Madrid. Revista de Occidente, 1971. ISBN 978-84-292-3016-1.

VINAY, Jean-Paul & Jean DARBELNET. *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*. Překlad Juan C. Sager & M.-J. Hamel. Amsterdam: John Benjamins, 1995. ISBN 90-272-1610-X.

5. Příloha